

Departament de DIDÀCTICA DE L'EDUCACIÓ VISUAL I PLÀSTICA
Professora Rosa Tarruella Planas
Campus Mundet – Universitat de Barcelona
Curs 2007-08

ALGUNES PAUTES DIDÀCTIQUES DE L'EDUCACIÓ VISUAL I PLÀSTICA A **INFANTIL**

1. Algunes consideracions generals sobre la percepció infantil, des de 0 a 6 anys	pàg. 1
2. Desenvolupament sensorial infantil des de 0 a 2 anys	pàg. 7
3. Procés evolutiu de la representació gràficoplàstica des de 2 a 6 anys	pàg. 13
4. Propostes d'experiències, accions i activitats a llar d'infants i parvulari	pàg. 20
5. Avaluació	pàg. 32
6. El paper del joc i les joguines	pàg. 35
7. Pautes relacionades amb el disseny d'activitats i metodologia bàsica de treball	pàg. 43
8. Materials, elements i estris	pàg. 46
9. Bibliografia	pàg. 49

Aquests apunts són fruits de converses amb companys, sobretot amb Pilar Sanz i Rosa Bachs; de lectures, d'algunes maneres de pensar l'educació visual i plàstica, de l'experiència docent de diverses persones que amb el temps l'hem anat compartint.

I sobretot, de la percepció dels treballs dels infants durant un curt període de temps - llàstima- durant el curs 1993-94 en que vaig posar en pràctica algunes d'aquestes propostes. Em refereixo als tallers impulsats per Reis Guimerà, coordinadora del cicle Infantil de l'Escola LA FLORESTA, en els quals vaig poguer participar amb nens de P3, P4 i P5 .

Es van editar per primera vegada l'any 1997, en format de dossier electrònic. Durant molts d'anys, han estat els mateixos estudiants que m'heu anat ajudant a posar-los al dia. Potser aviat m'hi tornaré a posar, però una revisió ràpida m'ha fet creure que encara, molt bona part d'aquestes línees, poden ajudar a treballar alguns aspectes de l'educació visual i plàstica a l'escola....

Abril 2006

1. ALGUNES CONSIDERACIONS GENERALS SOBRE LA PERCEPCIÓ INFANTIL, DES DE 0 A 6 ANYS

PERCEPCIÓ

La percepció significa molt més que el simple coneixement visual dels objectes, inclou la intervenció de tots els sentits, tant les experiències cinestèsiques com les olfactives, les tàctils, auditives i visuals. També es nodreix amb les emocions i els records (el nostre interior).

I amb les fantasies i somnis (l'imaginari). I és evident que les circumstàncies ambientals, familiars, i en general l'entorn -immediat o ampli, el context o hàbitat, la regió, el país...- són factors també molt determinants.

Quan el nen comença a establir significats amb el seu cos, amb l'altre, amb els objectes, amb el seu entorn, comença a exercitar la seva capacitat perceptiva. És un camí llarg format per diferents etapes, estudiades per diversos autors especialment en la disciplina de la psicologia.

La nostra disciplina, l'educació visual i plàstica, s'ocupa d'aquelles teories en la mesura que ens ajuden a definir l'evolució gráfico-plàstica del nen, a través de la representació en bidimensió i tridimensió de les seves imatges mentals fruit de:

-la seva percepció a tots els nivells (visual, tàctil, olfactiva, auditiva, gustativa)

-la seva percepció de l'espai

-la seva capacitat imaginativa,

i també la representació del seu llenguatge oral.

DE L'ACTIVITAT PERCEPTIVA A LA FORMACIÓ DE LA IMATGE MENTAL

Formació del símbol segons Piaget. La imitació

Etapes en els mecanismes perceptius

Etapes en el procés de maduració segons Piaget

Vigotsky: El procés de formació del concepte

Percepció visual i percepció no visual o hàptica.

Lowenfeld i Arnheim

Formació del símbol segons Piaget. La imitació

El nen, abans dels 18 mesos, veu l'objecte, l'atreu el color, però no interpreta. Als 18-20 mesos, reconeix la imatge representada però la confon amb els objectes. Des dels 20 mesos, comença a exercitar les funcions representativa i simbòlica a través del llenguatge i dels primers intents de representació gràficoplàstica. En aquest procés **la imitació i el joc** juguen un paper molt important.

Segons Piaget (1961) la imitació s'ha d'aprendre, és el resultat d'una activitat perceptiva, i no de percepcions inicials en si mateixes. Però aquest aprenentatge no prové d'una educació sinó que procedeix per mitjà d'assimilacions i acomodacions combinades activament. D'ací la importància del joc i el seu rol dins del procés d'aquesta activitat perceptiva i que permet al nen exercitar la funció simbòlica. Imitació i joc no van deslligats, encara que aquí en parlarem en capítols separats.

Etapes en els mecanismes perceptius

La imitació l'adquireix gràcies a una constant assimilació dels models, a uns esquemes susceptibles d'acomodar-s'hi.

Fins als 18 mesos: intel·ligència sensorio-motora.

Des dels 2 anys fins als 7-8: imitació representativa, es espontània i inconscient.

Des dels 7-8 anys: la imitació es torna reflexiva i s'insereix en la intel·ligència.

Són dues les etapes segons el funcionament dels mecanismes perceptius:

En la primera etapa, la imatge que es forma el nen en el seu interior no és una prolongació de la percepció com a tal, sinó de la seva activitat perceptiva, que és una activitat d'acomodació dels esquemes sensoriomotors. Aquesta activitat és una forma elemental d'intel·ligència, la intel·ligència sensoriomotora, característica dels 18 primers mesos. Estem en el nivell del **preconcepte**, que s'esté desde l'aparició del llenguatge fins als 4 anys o 4 i mig. Així, la imatge percebuda és immediatament integrada en la intel·ligència preconceptual com a significant. La imitació interioritzada, que es prolonga per l'existència d'aquella activitat perceptiva, desemboca en la formació d'imatges, que poden engendrar en si mateixes noves imitacions exteriors.

La imitació representativa és espontània i inconscient. Les imitacions segueixen sent globals i no es refereixen als detalls del model. És degut a aquella activitat perceptiva que, per la seva deficiència d'anàlisi i de comparacions, anticipacions i trasposicions, deixa al subjecte *passiu* en presència d'allò percebut. El **sincretisme** (globalització) de l'activitat perceptiva, característic d'aquesta etapa, explica la *pobresa* o *rigidesa* relatives de l'imaginari infantil, i els aspectes essencials de la imitació del dibuix.

Als 11 anys arriba

Cap als 7 o 8 anys, assistim a un triple procés:

- 1) Primer, es dóna una imitació del detall amb anàlisi i reconstitució intel·ligent del model.
- 2) Després, hi ha la consciència d'imitar, és a dir, netament es diferencia i dissocia allò que prové de fora i el que pertany al jo.
- 3) I sobretot, hi ha l'activitat de seleccionar. La imitació pròpiament dita es fa només segons necessitats del treball personal, com una ajuda.

És, doncs, una imitació que se sotmet a la intel·ligència, que s'hi integra pel mecanisme d'acomodació propi dels esquemes de la intel·ligència. En la mesura que els progressos d'aquest mecanisme acomodador s'equilibren amb els de l'assimilació mental, el canvi dels dos processos torna a acomodar la imitació en el quadre de tota l'activitat intel·ligent.

Etapas en el procés de maduració segons Piaget

Segons Piaget i la psicologia evolutiva, hi ha 4 grans etapes en el procés de maduració del nen:

- A) Període sensomotor: fins a 2 anys
- B) Període preoperacional: dels 2 als 7 anys
Fins a 4 anys:
preconceptes.
Als 4 anys: dels
conceptes, en fa un ús intuïtiu
- C) Període de les operacions concretes: Dels 7 als 11 anys
Als 7 anys,
pensament operacional concret
- D) Període de les operacions formals: Dels 11-12 als 15 anys

a un pensament operacional formal

Vigotsky: El procés de formació del concepte

Per entendre la formació del concepte en el nen, podem veure què diu Vigotsky (1985) sobre aquest tema. Les seves tesis no estan en contradicció amb les de Piaget, més aviat obren nous camins. Considerant que inicialment el llenguatge del nen és no-intel·lectual i el pensament és no-verbal, per a Vigotski **l'ús de les eines**, és a dir, practicar, tenir el costum, agafar l'hàbit amb diferents instruments, constitueix el primer exercici d'intel·ligència pràctica del nen. En el procés de formació del concepte, i agafant un exemple real de l'activitat del nen, com és fer piles amb objectes, Vigotski estableix 3 fases:

A) Conglomeració vaga amb objectes individuals.

Aquesta primera fase passa per 3 etapes:

- 1) El nen amb uns elements fa piles (conglomerats): assaig, error.
- 2) Tot fent piles, organitza el seu camp visual i estableix una contigüitat, un veïnatge, en l'espai o en el temps.
- 3) En aquesta tercera etapa combina elements en la forma de les altres dues anteriors, sense vincles.
Per donar un exemple extrapolat a l'àrea del llenguatge, aquesta conglomeració vaga estaria situada en el moment en què coneix el seu nom propi. Aquesta situació revela la formació d'una **imatge sincrètica** (fusió o combinació de coses diferents).

B) Formació del pensament en conjunts. Hi ha 5 tipus bàsics:

1) Associacions: El nen estableix un **vincle** entre un objecte-exemple i altres, per mitjà del color, de la forma, de la proximitat... Estableix només relacions.

2) Col.leccions: Aquesta és una etapa molt prolongada i persistent, arrelada en l'experiència pràctica. El nen fa piles d'objectes elegits per **contrast** de forma, de color, de mida. I, així, aquesta elecció per contrast, la complementa amb el tipus anterior d'associació, fent una col.lecció mixta de colors i formes.

3) Cadenes: Cada anella és diferent i igualment important:

Exemple:

Agrupament, per la forma, de triangles de diversos colors. Seguidament, agafa com a referència el blau (per exemple), i ajunta triangles i rodones, en funció del color blau. Després, agafant com a referència l'última forma, una rodona, agrupa rodones sense mirar el seu color.

Mentrestant, entre les etapes de formació dels quart i cinquè tipus de conjunts, comença de forma rudimentària la 3a fase, el desenvolupament de l'abstracció.

4) Conjunt difuminat: Fluïdesa en formes, colors. Associacions sense límit; atributs confusos, irreal, inestables.

5) Pseudoconcepte: Anella entre el pensament en conjunts i el pensament en conceptes.

En tot moment, l'intercanvi verbal amb els adults afavoreix el desenvolupament dels conceptes en el nen.

C) Desenvolupament de l'abstracció. Dues etapes:

1) Agrupament d'objectes per similitud:

- Es comença a **abstraure** quan s'agrupen en un mateix conjunt objectes amb les majors **similituds**: per exemple, objectes petits i rodons; vermells i punxeguts...

- Es prescindeix d'altres característiques.

- Es posa més atenció als trets.

- Uns objectes no són admesos.

2) Conceptes potencials que resulten d'una abstracció aïlladora, és a dir, se sintetitza: l'instrument és la paraula.

Com a resum de tot: transició d'allò concret a allò abstracte. Dues direccions, dos estadis conceptuals: primer es va passant d'un conglomerat general cap a allò particular: cap als 4-5 anys. Després, d'allò particular a allò general: cap als 11 anys el nen comença a adquirir la capacitat de poguer abstraure.

A l'adolescència, 13,14,15, 16 anys (depèn!) és molt difícil d'anar d'allò abstracte a allò concret. Després d'haver assolit un pensament en la segona direcció (tenir visió de conjunt), costa molt *fer mitja volta enrere* (vull dir que la capacitat de sintetitzar, d'abstraure per arribar a allò general, és tendra, i canviar de direcció, és a dir, abstraire el detall del tot, no és encara automàtic).

Percepció visual i percepció no visual o hàptica. Lowenfeld i Arnheim.

La percepció no funciona d'una manera idèntica en els individus. Si bé tot allò que s'ha explicat fins aquí pot servir per entendre la formació de la imatge mental fins al seu assentament com a mecanisme aparellat a la intel·ligència, queda pendent una qüestió important que es refereix al *tipus* mateix d'intel·ligència.

En referim als diferents modes perceptius i operatius dels mecanismes que la integren i segons els quals es

determinen dos tipus bàsics d'intel·ligència, la visual i la no visual o hàptica.

Lowenfeld (1947) en parla quan es refereix a les produccions artístiques dels nens segons el tipus de percepció visual o no visual, i sobretot Arnheim (1957, 1989) entre altres, s'ha preocupat d'anar més a fons sobre el que deia Lowenfeld.

Aquest últim va treballar amb persones amb diferents graus de visió i fins i tot ceguesa parcial (1939, 1945, 1966) i segons els resultats va veure que existeixen estímuls diferents de percepció que determinen dos tipus bàsics de creativitat:

- **el tipus visual**, que es relaciona amb el seu medi a través dels ulls, com a espectador. Tipus observador, més aviat objectiu, primer veu la totalitat sense detalls. Les seves impressions visuals li configuren una imatge mental *visual*.

- **el tipus no visual** (també anomenat **hàptic**), que es relaciona amb el medi a través de les sensacions corporals i d'experiències subjectives. Tipus emocional, més aviat subjectiu, capta el detall sense la totalitat perquè el seu acostament a l'ambient el fa a través de sensacions musculars, experiències cinestèsiques, impressions tàctils. Aquestes sensacions li configuren una imatge *no visual*.

Cap als 11 o 12 anys és quan es manifesten més clarament aquestes diferències i no tots els nens es troben situats en un d'aquests grups. La majoria es troben repartits entre els visuals (47%) i els hàptics (23%).

D'aquests dos tipus de percepció, el que ha estat menys tractat és el que es refereix als no visuals o hàptics, i crec que és un factor negatiu determinant en els estudis que s'han anat fent sobre la representació artística infantil, en el sentit que se sol donar un

enfocament partint quasi sempre des de la base d'una percepció només visual.

Referent a l'educació infantil, el que ens interessa és remarcar que si bé és més tard, ja a principis de l'adolescència, que aquests tipus es manifesten, és molt evident que els mecanismes perceptius ja estan funcionant de manera diferent des de molt abans i ho hem de tenir molt en compte a l'hora d'observar els processos madurats i d'acostament perceptiu dels nens. És a dir, no calibrarem només amb l'òptica d'un sol tipus de percepció.

PERCEPCIÓ DE L'ESPAI

L'espai

L'espai és un concepte desenrotllat en el cervell a partir de dades perceptives i cinestèsiques. Tipus d'espai:

- espai físic: És l'espai en general. Quan ens referim a un lloc, parlem d'espai *topològic*. Quant a l'esquema corporal, vol dir coneixement concret del lloc que ocupa cada una de les parts del cos.

- espai gràfic, plàstic o virtual: Tot allò representat sobre uns suports, amb uns materials i unes tècniques. Espai subjectiu.

La *relació* de la persona amb l'espai és a diferents nivells:

a) espai exterior: espai no abastable amb els moviments corporals, per tant, només estructurat mentalment. És un espai objectiu. Camp visual: espai abastable a la nostra mirada.

b) espai intern: espai abastable amb els moviments corporals. És un espai subjectiu.

c) espai mental: propi de cada ésser humà on es configuren les seves imatges. És un espai que rep dades i en dóna.

L'esquema corporal

És la representació mental del cos com un conjunt. Conèixer les diferents parts del cos i les seves funcions. En la formació de l'esquema corporal intervenen:

- les sensacions externes que actuen sobre el cos
- les pròpies impressions perceptives
- les sensacions cinestèsiques

La comprensió del nen del seu esquema corporal és difícil i va molt lligada, a la vegada que la interfereix, a la seva percepció de l'espai. Això sobretot es fa palès en els problemes de lateralització (vegeu-ho més endavant).

Motricitat.

Concepte relacionat amb els moviments corporals.

Motricitat àmplia o grossa: Es refereix al conjunt de moviments que es realitzen amb la intervenció de tot el cos i que exigeixen una coordinació global.

Motricitat precisa o fina: Es refereix al conjunt de moviments que exigeixen un control molt precís dels segments del cos que participen en el moviment. En general fa referència a la motricitat manual i també a la coordinació oculomanual.

Primeres tasques d'educació de la motricitat per una coordinació òculo-manual:

Manipulació. Llençaments. Recepció. Impactes. Recollides. Deixar. Conduir.

Sobre el significat de la Manipulació

La continuadora de Piaget, Constance Kamii, ens fa parar l'atenció sobre el significat extens del concepte: en la manipulació d'un objecte hi ha implícita una acció i aquesta té una part mental sense la qual l'acte extern no seria més que una manipulació inconscient. Per tant podríem establir:

- manipulacions inconscients;
- accions, que suposen manipulacions que poc a poc esdevenen conscients: amb aquestes manipulacions el nen adquireix un coneixement físic a través de l'observació del material i la seva reacció o la del objecte i la seva reacció (coneixement dels objectes en la seva realitat externa observable).

Però a la vegada l'adquisició del coneixement físic no depèn només dels sentits del nen, sinó de la interpretació que ell fa de la informació sensorial, mitjançant la seva estructura logicomatemàtica (coneixement que consisteix en les relacions que creem i imposem als objectes: dos llapis, un de color blau, un altre de groc: la diferència és una *relació* creada mentalment per l'individu en posar els dos objectes en relació). No es pot separar un coneixement de l'altre, segons Piaget, que diferencia fonts externes (coneixement físic) i internes (coneixement logicomatemàtic) de coneixements.

Kamii afegeix que **la manipulació és essencial per adquirir un coneixement físic** i que quan el nen adquireix aquest coneixement per la manipulació **no és només un acte extern**, és també la manifestació d'un acte intern, **mental**: quan toco una pruna per saber si està madura, aquest acte és la manifestació d'un desig de conèixer l'objecte. El que importa en l'acció és la part mental, sense la qual l'acte extern no seria més que una manipulació inconscient.

2. DESENVOLUPAMENT SENSORI PERCEPTIU EN L'INFANT DES DE 0 A 2 ANYS.

Desenvolupament sensorial

Desenvolupament motriu.

Desenvolupament sensor perceptiu i comprensió de l'espai

Evolució del gest gràficoplàstic

Descripció del procés

Desenvolupament sensorial

El tacte (i la sensibilitat cutània en general) i el gust són els sentits que contribueixen a l'adquisició de l'**espai pròxim** en el nen, l'espai que va coneixent per contacte corporal. Les vies nervioses corresponents a aquests sentits maduren abans que les de la vista i l'oïda. A la vegada, la importància del tacte i del gust va disminuint a mida que progressa la maduració de la vista i la l'oïda.

Finalment, l'activitat primordial exercida a través de la vista i l'oïda és l'exploració de l'**espai exterior**. Per mitjà d'aquests dos sentits estableix les primeres *relacions actives* amb el món extern. Contribueixen a la formació i l'adquisició del concepte de l'espai a distància.

A) SENSIBILITAT CUTÀNIA:

La sensibilitat tàctil, en el noutat, està desenrotllada particularment a la palma de les mans, a la planta dels peus i a la cara. El nen té molt desenvolupada la sensibilitat al dolor i a la temperatura, encara que les sensacions doloroses, que desencadenen respostes globals, mai estan localitzades únicament en el punt que provoca el dolor. Fins als dos anys no localitza un punt dolorós en el seu cos.

És molt sensible als canvis de postura i a tots els estímuls que provenen de l'interior del seu cos.

B) GUST:

En el noutat i el lactant, els receptors gustatius estan més repartits en extensió, que en l'adult. En general, les substàncies amargues, salades i àcides provoquen reaccions negatives, ganyotes, tancar el ulls, retirar la llengua, apart de les nàusees i vòmits. Les substàncies dolces provoquen resposta positiva, amb moviments de succió.

C) VISIÓ:

L'ull del noutat és immadur neurològica i funcionalment. La mielinització (maduració) del nervi òptic s'acaba pels voltants del 6è mes.

1) Motricitat ocular:

a) *Fixació ocular:* La capacitat de parar el moviment de l'ull davant d'un objecte.

b) *Persecució ocular:* La capacitat de seguir un objecte en moviment. El nen primer adquireix el sentit horitzontal i més tard el sentit vertical o altres direccions.

c) *Visió binocular:* La sinèrgia o visió coordinada dels dos ulls sobre un objecte, permet la sensació de relleu i de profunditat i contribueix al progrés de la presió.

El noutat mou independentment cada un dels ulls de manera no coordinada, encara que hi ha alguns moviments conjugats.

A partir dels 3 mesos ja comença aquella coordinació i a partir dels 6 mesos ja queda ben establerta.

2) Percepció visual:

a) *Agudesesa visual:* Distinció de les persones, objectes, etc. segons la forma i la distància.

A 1 any el nen té un 30% de l'agudesesa visual adulta.

Als 2 anys té d'un 40% a un 70% de l'agudesesa visual adulta.

b) *Visió dels colors:* Vegeu més endavant procés evolutiu.

3) Significació de la visió en l'evolució global del nen:

A partir del quart mes, el nen no sols veu sinó que mira activament. Els objectes coneguts li susciten respostes emocionals: crida, xerroteja, es mou,riu davant les persones que li parlen. A partir dels 6 mesos reconeix activament i diferencia els que li són familiars dels estranys.

La visió contribueix al desenvolupament de la prensió, dels moviments de desplaçament i, consegüentment, a la formació de la noció d'**espai**. Contribueix al coneixement del propi cos i del món extern. I evidentment, està a la base d'un desenvolupament social, afectiu i intel·lectual més ampli.

D) AUDICIÓ:

El procés de maduració s'inicia al naixement. El nen reacciona als sorolls des del primer dia, si bé la seva reacció pot ser atribuïda a les sensacions vibratòries de l'aire, més que a la percepció auditiva.

En l'evolució global del nen, el sentit de l'oïda, a part de contribuir essencialment a la formació del llenguatge, té una gran importància en el domini de l'**espai**.

E) OLFACTE:

A pesar dels pocs estudis sobre la seva evolució en l'infant, per la dificultat d'apreciació, crec que és un sentit que hem de propiciar des dels primers mesos de vida. L'olfacte té molt a veure amb les sensacions cinèstiques i en general amb el desenvolupament sensorial muscular com a factor estimulador de la memòria, visual i sobretot, no visual, per la seva propietat associativa. L'olfacte té també una qualitat

de sensualitat que afavoreix el procés general de l'evolució global del nen.

Desenvolupament motriu.

El desenvolupament motriu és un altre aspecte del desenvolupament global del nen. Apareixen modificacions durant els dos primers anys de vida. La maduració muscular, que està a la base d'aquesta evolució, segueix dues direccions:

1) Direcció de dalt a baix (cefalocaudal): comença amb l'adquisició de l'estàtica del cap i acaba amb l'estàtica dels membres inferiors, i domini de la marxa.

2) Direcció de dins a fora (proximodistal): Les parts centrals del cos maduren abans que les perifèriques. En el cas de la **prensio**, p. ex. els moviments d'espatlles i colzes es dominen abans que els dels punys i dits.

Factors que es relacionen amb la motricitat:

a) L'adquisició de l'**estàtica** o la maduració neuromuscular que permet al nen aguantar el cap, mantenir-se assegut i, finalment, dret.

b) L'evolució de la **prensio**, o el pas que hi ha de la utilització de la mà com a objecte a la utilització de la mà com a mitjà de manipulació d'objectes.

c) L'evolució del **desplaçament** i les seves formes: girar-se, gatejar, caminar, córrer.

EVOLUCIÓ DE LA PRENSIÓ

La utilització voluntària de la mà és una peculiaritat de l'espècie humana. Els passos més importants en l'evolució de la prensió es realitzen durant el primer any de vida. Les seves conseqüències són molt

importants en el desenvolupament global del nen. Segons aquesta evolució es donen dos tipus de prensió:

- a) Prensio reflexa, abans dels 4 mesos, automàtica, en la qual no hi ha voluntat ni intencionalitat.
- b) Prensio voluntària, amb iniciativa ideomotriu, a partir dels 4 mesos.

Les sensacions procedents del moviment de la mà van acumulant-se en el cervell, al mateix temps que s'acumulen les percepcions visuals.

Aquesta simultaneïtat, quan es va repetint, fa néixer una coordinació oculomanual amb la qual es va substituint el reflex tònic dels flexors per la prensio veritable.

Dos aspectes a observar:

a) aproximació del braç

b) prensio amb la mà

(vegeu més endavant desenvolupament sensorceptiu)

Desenvolupament sensorceptiu i comprensió de l'espai

Es pot deduir de les investigacions de Piaget, Vigotski, Lowenfeld, Arnheim... que el pensament del nen es troba molt vinculat a la seva forma de percepció i que aquesta està fonamentada en les seves experiències sensorceptives per que comporten en si mateixes un tipus d'activitat mental.

L'activitat manipulativa es va entroncant amb l'activitat perceptiva, i van duent l'infant a comprendre i a representar. La primera precedeix les altres des de molt abans, ja des dels primers mesos de vida, i l'única idea que tenim del desenvolupament

intel·lectual del nen ens ve donada per les actituds i caràcters de la seva motricitat.

D'ací es pot deduir la importància de les **exploracions amb el cos i amb els sentits** per a la comprensió de l'espai. Per percebre'l, i posteriorment poder representar-lo, hem de viure'l d'una manera total, començant pel nostre propi cos, movent-lo i aprenent a mirar aquests moviments en relació amb nosaltres, amb l'altre, amb els objectes, amb l'espai.

Recordem alguns codis, nocions i relacions de percepció de l'espai:

Codis d'orientació: Direccionalitat, situació, posició. Distància. Lateralitat.

Direccionalitat: És la noció de la direcció o el sentit cap on van els moviments que realitza amb el propi cos o amb una part, i el que realitzen els objectes o persones independentment del seu cos: cap a mi, cap a l'altre; tombat, sobre el cantó (cap els 3 anys).

Situació i posició: Horitzontal, vertical, en profunditat, lineal, circular.

Distància.

Lateralitat: Coneixement de l'existència de dos costats simètrics del cos amb les seves diferències funcionals. Lateralitat ocular, manual, de membres inferiors.

Entre els 5 i 8 anys el nen sap distingir la seva dreta de la seva esquerra, però no sap passar a la dreta i a l'esquerra d'una altra persona, cosa que anirà aprenent entre els 8 i 11 anys.

Fins al començament de l'etapa pseudorealista (11-13 anys) no sabrà situar els objectes els uns en relació amb els altres, independentment de la seva posició (del lloc que ell ocupa).

Relacions de similitud i diferència: Forma, mida, textura, color, pes, gruix.

Respecte a la **comprensió de l'espai**, l'infant del període de l'Educació Infantil es troba en l'etapa anomenada de **l'espai viscut**, que coincidiria amb l'etapa preoperacional (2-7 anys), en la qual l'infant copsa l'espai mitjançant la vivència del seu propi moviment en aquest. L'espai és viscut perceptivament, és l'etapa de l'**aquí** i del propi **cos** com a instrument de mesura: serà l'etapa del treball psicomotor.

Evolució del gest graficoplàstic

0-2 anys: període sensomotor

Des dels **6 a 8 mesos fins als 2 anys**: etapa del gest.

Impuls.

Produccions:

Marca. Rastre. empremta. Gargot homolateral.

Escombrats. Pintura. Pastes. Masses.

Manipulacions. Gargot desordenat.

Descripció del procés

Avançant que el marc de cada fase és mòbil ja que no es poden globalitzar totes les individualitats infantils, podem establir unes certes generalitats:

1-2 setmanes:

Podem observar una certa *fixació ocular*.

0-2 mesos:

Prensió reflexa: Grasping: reflex arcaic. Estimulant el palmell de la mà o la cara palmar dels dits, la mà es tanca i els músculs flexors es mantenen en tensió i això permet aguantar tot el pes del cos del nen.

2 mesos:

Sensacions als *estímuls* visuals, als sorolls, al tacte, a les olors. Mou braços i cames.

Fixació ocular: No fixa bé la vista, però pot *perseguir amb els ulls* una persona en moviment

2-3 mesos:

Fixació ocular: Pot parar el moviment de l'ull davant d'un objecte.

2-4 mesos:

Prensió reflexa: Apareix certa iniciativa ideomotriu, com p.ex. l'agitació dels braços a la vista d'un objecte. És una presa de contacte passiva, no és prensió reflexa, però tampoc voluntària.

3 mesos:

VISIÓ:

Motricitat ocular: Pot fer el seguiment de la pròpia mà.

Visió binocular: Comença la coordinació dels dos ulls sobre un objecte.

Percepció visual:

a) *Agudesia visual*: Distinció d'una persona a alguns metres de distància, o un objecte mòbil a curta distància.

b) *Visió dels colors*: La diferenciació dels colors és precoç: a partir del tercer mes distingeix objectes de diferent color.

AUDICIÓ:

Entre 3 i 4 mesos es concentra a sentir un so i gira el cap vers la direcció d'on prové, la qual cosa ens indica que comença la localització auditiva a l'espai.

4-5 mesos:

PERCEPCIÓ VISUAL:

Demostra preferència pels objectes de colors vius i brillants.

PRENSIO VOLUNTÀRIA:

a) *Aproximació del braç: Lateral*: l'espatlla és l'única articulació mòbil.

b) *Prensió amb la mà: Cubitopalmar*: la mà en posició vertical. És el dit petit el que arrossega els

objectes. Durant un temps curt el moviment és simultani en les dues mans.

EXPLORACIÓ DE L'ESPÀI:

El seu espai ja pot ser la manta a terra, rebotar-se. L'espai de la cadireta o a les espatlles no és el seu. Poc a poc anirà diferenciant el seu cos de l'espai que l'envolta. Els seus moviments li aniran proporcionant informacions respecte al seu cos, als objectes i a l'espai (informacions cinestèsiques, visuals i tàctils).

Estímuls: Li anirà bé tenir objectes petits i grans i de diversos colors al seu voltant.

5-6 mesos:

PERCEPCIÓ VISUAL:

Agudesa visual: Distinció a curta distància (20-30 cm) d'objectes d'1 cm de diàmetre.

Coincideix amb l'aparició de la prensió fina que acabarà en la pinça digital.

PRENSIÓ:

Prensio amb la mà: Palmar simple: Utilitza només 3 dits (l'índex i el polze encara no) i el palmell de la mà. Agafa l'objecte com si rasqués. Encara no aguanta a la vegada 2 objectes, un a cada mà.

AUDICIÓ:

Distingeix la veu dels seus familiars. Progressivament es va afermant la distinció de les persones per la veu.

6-7 mesos:

Capaç d'agafar un objecte, fer-lo sonar. Moviments molt mecànics. Pot gatejar per poder-se desplaçar, **buscar**. Depèn dels estímuls que té al seu voltant.

El gateig ha de ser genoll-braç/genoll-braç; si fa impuls amb el cul i els braços junts o si es desplaça només amb el cul, no coordina bé.

Pot arrugar paper.

7-8 mesos:

PRENSIÓ VOLUNTÀRIA:

Aproximació del braç: Parabòlica: Domina encara el moviment de l'espatlla. El colze fa moviment ampli.

No es posa encara de bocaterrosa.

Prensio amb la mà: Palmell-polze: El polze serveix de límit però encara no hi ha oposició amb l'índex.

Pot canviar objectes de mà i mantenir-ne un a cada mà.

9 mesos:

PRENSIÓ VOLUNTÀRIA:

Aproximació del braç: Directa: Espatlla, colze, puny i mà entren en activitat conjunta. Pronació de la mà.

Prensio amb la mà: Radiodigital: Fa la pinça polze-índex.

Coordinació de les percepcions visuals, autoperceptives i cinestèsiques que li permeten fer un moviment més adequat a l'objecte, però manca encara la noció clara de la mida de l'objecte.

9 a 18 mesos:

CONTROL MUSCULAR:

El nen és capaç d'agafar-se. Pot començar a caminar.

Des de 12 mesos:

Sensacions degudes als propis descobriments de l'espai, a través dels desplaçaments i del tacte i la vista. Descuberta d'allò nou i sensació són estadis previs als nivells perceptius.

PERCEPCIÓ VISUAL:

Agudesa visual: Té un 30% de l'agudesa visual adulta.

Visió dels colors: Distingeix l'objecte que l'interessa, d'entre objectes iguals i de color diferent.

ESQUEMA CORPORAL:

El coneixement del cós no és conscient ni l'aprèn encara, però li podem anar mostrant que fa servir la mà, per exemple, per agafar i estirar, agafar i moure, agafar i estripar.

CONTROL MUSCULAR: Controla moviments amplis.

ACCIONS OCULOMOTRIUS:

Sobre una superfície (sorra, fang bastant líquid, pintura...) pot començar a fer un rastre amb els dits.

Si estripa paper, se'l menja.

18 mesos:

ACCIONS OCULOMOTRIUS:

Pot estripar paper tou, sense control. Pot col·locar i treure peces, agafar objectes i estris diversos.

Pot fer accions amb la mà sobre superfícies toves (sorra, terra, fang líquid).

(vegeu *Activitats a Llar d'Infants*)

20 mesos:

ACCIONS OCULOMOTRIUS:

Exercicis de flexió-extensió amb el colze i de pressió-pressió amb la mà: Toca, palpa, agafa, manipula amb les dues mans, estira amb una mà i amb les dues.

Perfora, esgrafia, arrosega, pica, frega.

EXPERIÈNCIES PLÀSTIQUES:

Forma-taca:: Collage de trossos de paper de diari que haurà pogut estripar, sobre superfície prèviament engomada per l'educador.

Forma-volum:: Manipulacions amb materials que permetin modelar: pastes fetes amb farina i aigua, trossets de fang, paper de diari mullat...

Des de **1 any, 1 any i mig**, el seu procés sensorial va molt lligat a la seva capacitat de reacció als estímuls que vagi rebent, i les respostes a aquests estímuls varien.

Aquestes reaccions, descobertes, exploracions, depenen, evidentment a més d'altres factors (genètics, de personalitat, ambientals...), bàsicament de la intervenció de l'educador.

Com que conèixer aquests estímuls respon a una intenció educativa i de metodologia, veurem més endavant quines accions i activitats són més adequades per propiciar a cada nivell aquell procés.

Als 2 anys el nen surt del període senso-motor i entra en l'etapa semiòtica o dels símbols. Comença el pas d'un pensament cinestèsic, fet de sensacions i de control muscular, cap al pensament imaginatiu, cap a la formació d'imatges mentals.

És important, doncs, veure com continua el seu procés maduratiu a través de la seva evolució gràficoplàstica pel que fa a la representació d'ell, de les persones, dels objectes i de l'espai.

3. PROCÉS EVOLUTIU DE LA REPRESENTACIÓ GRAFICOPLÀSTICA INFANTIL DES DE 2 A 6 ANYS

Quadre de les etapes evolutives de la representació graficoplàstica

Avançant que el marc de cada etapa és movable ja que no es poden globalitzar totes les individualitats infantils, podem establir dues etapes:

2-3 a 4 anys: Acabament etapa psicomotriu.

Inici de l'etapa semiòtica o dels símbols, també dita etapa del gargot.

Comença el pas del pensament cinestèsic (fet de sensacions i control muscular) al pensament imaginatiu: imatges mentals.

4-7 anys: **Etapa semiòtica-sincrètica (globalitzadora) del simbolisme descriptiu.**

També dita etapa preesquemàtica.

Comença a descriure la realitat a través de símbols gràfics i plàstics. Això pressuposa el fet que ja comença a relacionar les seves realitzacions, el seu pensament i la seva realitat.

Els conceptes, els extrau de la seva acció, no encara de la reflexió.

El proces mental d'elaboració de les imatges es va reflectint en les representacions gràfiques i plàstiques que van fent els nens, alhora que van adquirint també les nocions de l'espai que viuen i dels objectes que l'omplen, començant per l'espai del seu propi cos. Recordem que una forma d'estimular les relacions del

nen amb les coses que l'envolten és a partir de les exploracions amb el seu cos.

Per tant, l'evolució del gest gràfic i plàstic està relacionada amb la comprensió de l'esquema corporal. Una de les funcions més importants per a la comprensió de l'esquema corporal propi és la motricitat i el seu desenvolupament en una coordinació amb la vista, encara que no podem deslligar-la de les altres funcions, sensorialitat, intel·ligència, llenguatge, personalitat, ja que l'evolució del nen es basa en la interrelació de totes aquestes.

Les **característiques generals de cada edat** que s'aniran presentant són aproximacions als estadis del nen, i no vol dir que sempre valgui el mateix per a tots. Marquen només un índex general.

D'altra banda, vull fer notar que una cosa és la representació bidimensional de l'espai i la situació de formes (persones, objectes, elements) en aquest espai, i una altra és la representació tridimensional d'aquest espai i de les formes en volum. S'han establert etapes de l'evolució infantil a partir de la representació bidimensional, acomodant-hi la representació que fa el nen quan treballa en volum. Creiem que aquesta acomodació d'un tipus de representació a un altre prové d'uns pressupòsits educatius que fins fa molt poc no valoraven o no tenien massa en compte l'activitat manipulativa i constructiva del nen, pertanyent a l'esfera de la representació tridimensional. Si observem l'evolució dels nens d'un mateix grup o nivell podem trobar que els resultats són molt diferents pel que fa als dos tipus

de representació. En aquest sentit, podem veure manipulacions senzilles amb paper, acoblaments i construccions amb cartró i materials de deixalla, d'una gran riquesa de recursos, de nens el dibuix dels quals és més aviat pobre, d'un nivell inferior. I a la inversa.

El mateix podem dir de nens de nivells posteriors, de Primària.

Pensem que a vegades la realització en volum per a alguns nens els és molt més *fàcil* o propera, propiciadora de recerques i, per tant, més rica en el procés i segurament en els resultats que el mateix plantejament sobre el paper. Això pot demostrar que es troben en un mateix nivell maduratiu nens amb tipus de representacions diferents (bidimensional o tridimensional).

Caldrà tenir-ho present al moment de fer un seguiment personalitzat.

Dit tot això resta esperar que s'investigui aquest tema en profunditat.

Formes de representació de l'espai segons l'edat

Finalment, per emmarcar la dita evolució de la representació gràficoplàstica, hem de parlar de la representació infantil de l'espai, perquè creiem que tant en el tipus bidimensional com tridimensional es donen les mateixes constants. Tenint en compte que la representació de l'espai varia segons:

a) les característiques del pensament infantil en les seves diferents fases, i

b) la forma de percepció individual (recordem que els nens d'aquest cicle, l'Educació Infantil, es troben en l'etapa de l'**espai viscut**, que coincidiria amb l'etapa preoperacional, 2-7 anys),

podem dir, en línies generals:

a) Fins a 3-4 anys: espai topològic. Relacions de representació: Ple-buit, dins-fora, al voltant, obert-tancat, a prop-lluny.

El factor **egocentrista** fa que el nen percebi l'espai de forma subjectiva, deformant-lo d'acord amb les seves pròpies dimensions. Transforma l'espai d'acord amb els seus interessos, segons la seva imaginació.

Durant aquest temps, tenen lloc els següents passos:

Primer es dona la distinció de figures plenes de les buides.

Després es passa a la distinció de figures obertes de les tancades.

Més tard, es passa a la distinció entre rectes i corbes.

b) Des dels 4-5 anys cap endavant: espai projectiu.

Relacions de representació: Orientació (a dalt, a baix, a la dreta, a l'esquerra), mesures.

Als 4-5 anys comença, encara que poc. Domini encara del punt de vista egocèntric, en comptes de molts punts de vista. Espai intuïtiu, emocional, orientacions dreta, esquerra... Després, fins als 7-8 anys, el factor del seu **sincretisme** influeix sobre la seva percepció de l'espai i fa que es confongui entre allò que és accidental i allò que és essencial. El nen no sap distingir entre l'objecte i l'espai que aquest ocupa.

Entre els 6-10 anys: Domini de línies rectes i corbes. Mesures i formes.

Fins als 8-9 anys un nou factor, el **realisme intel·lectual**, fa que percebi l'espai tal com el pensa, no tant com el veu de veritat. Així representarà allò que sabrà, no allò que veurà (p.ex. dibuixarà les línies de tren paral·leles, encara que les vegi amb perspectiva, perquè sap que no s'ajunten mai).

c) **Espai euclidià** (comprèn els conceptes d'espais topològic, projectiu, i els sistemes de mesura).

Entre els **8** i els **16** anys. Intentos d'usar la perspectiva, als **9-10** anys; inicis a la comprensió de les mesures i geometria.

Les formes representades en/o segons aquests tipus d'espais reben el mateix nom que l'espai al qual pertanyen.

Descripció del procés

2-3 a 4 anys: Acabament etapa psicomotriu. Inici etapa semiòtica o dels símbols, també dita etapa del gargot. Etapa de traç. Inici control.

Produccions: **Gargot desordenat. Gargot longitudinal. Gargot circular. Gargot intencionat. Gargot amb nom. Concreció de formes. Inicis figura humana frontal. Manipulacions. Construccions.**

2 anys:

Gargot desordenat: Experiència cinestèsica. No hi ha control dels moviments.

El nen s'adona d'ell a través de l'acció i no de la representació gràficoplàstica, que, d'altra banda, és molt **emocional**. Comença poc a poc a conquerir la capacitat de fre. La representació del seu propi cos, si és que es dona (normalment encara no), serà més una activitat-test que no un exercici educatiu.

Com els seus **gargots**, les seves **manipulacions amb l'argila líquida** guarden relació amb la mida del seu cos: fa *grans moviments* com a registre de la seva activitat cinestèsica, no hi ha control visual. Per tant,

no pot fer activitats que requereixin un control motor precís, ni pot seguir una direcció visual. En canvi, és capaç d'explorar diferents sensacions: es comença a fixar en les **diferències tàctils i de textures**.

L'**espai** encara no té valor expressiu.

Color: No existeix un intent conscient. Només l'usa per plaer.

Volum: Amb argila o pastes més sòlides es pot donar una repetició estereotipada de formes semblants a boletes amb molts *bonys* i molt petites.

Més tard vindrà l'ordenació, la mida...

2 anys i mig a 3 anys:

Gargot longitudinal: Moviments repetits. Establiment de la coordinació entre l'activitat motriu i visual. Control dels moviments. Aquest control dels moviments és ja un **control visual del traç** (gargot controlat).

Gargot circular: Comprobació de la capacitat de control fent desviacions del tipus de moviments utilitzats fins ara.

El nen descobreix que hi ha relació entre els seus moviments i el traç.

Pintura sensorial rítmica.

Pot fer **boletes i fideus amb argila, controlant petites quantitats amb els dits fent pinça**.

L'**espai** encara no existeix en els seus dibuixos, només és viscut emocionalment, cinestèsicament. El mateix amb la **figura humana**.

Usa el **color** només per plaer, no hi ha un intent conscient.

Millora la coordinació oculomanejadora a través de diferents manipulacions de materials. Comença a fer **construccions** amb les mateixes peces del *joc*

heurístic o amb d'altres, però ara hi dóna un altre sentit: fa trens, cases... amb caps i objectes senzills. Té un creixent domini dels estris amb sensacions cinestèsiques molt plaents: sap obrir i tancar tisores, per exemple. I també d'alguns materials: domina millor el paper tou que el rígid (el paper de seda, massa dur, no és encara aconsellable que el manipuli) que pot estripar amb els dits.

3 anys:

Gargot circular. Pintura sensorial controlada.

Comprèn les **relacions simples** de les imatges que veu.

Distingeix les **diferències fonamentals**.

Diferencia les **relacions espacials bàsiques**, encara que la relació forma-taca amb la seva mida i espai no la té encara, és només una relació emocional.

Comença a establir les **primeres correspondències**.

Pot reconèixer els **colors primaris**.

Pot reconèixer elements a través de l'olfacte, vista i tacte: **textures**.

Hi ha relació de les seves formes incipients amb el món exterior. Pot descriure alguns aspectes d'allò que ha percebut, d'una forma oral, gestual i pot expressar-se amb els mitjans plàstics.

Totes les representacions gràfiques i plàstiques continuen sent emocionals. El reconeixement, encara que emotiu, de la totalitat de l'espai on gargoteja, pinta o manipula amb l'argila o mescles d'aigua i diferents matèries, l'ha de portar a una **representació amb nom** i a una coordinació òculo-manual.

Cap als **3 anys i mig**, el **donar nom als seus gargots, i a les seves boletes i petites formes en volum**, és el senyal del seu pas d'un pensament cinestèsic a un pensament imaginatiu. Mescla dels

moviments amb freqüents interrupcions. Dona nom a manipulacions fetes amb paper molt senzilles, amb 1 o 2 doblecs, arrugant i estripant amb certa dificultat.

El **color** és utilitzat per distingir significats diferents.

Pot començar a coordinar manipulació, visió, voluntat. Encara que la coordinació òculo-manual és una mica deficient, pot sincronitzar forat i un material o estri senzill; això vol dir que comença a exercitar la seva **capacitat constructiva**.

Frueix molt del moviment físic i s'interessa per nous materials i instruments a emprar (p.ex. el cel.lo) encara que no ho aconsegueixi. Pot agafar eines (tisores, pega d'enganxar, ganivet de serreta, filaberquí, martell) i pot manipular.

Augmenta el temps que dedica a les seves representacions, a la vegada que les acompanya amb una descripció verbal -del que està fent, o anunciant el que vol fer. Cal experimentar si el nen ha de jugar amb formes topològiques, o bé se'l pot introduir també a la manipulació de formes euclidianes: triangles, rectangles...

ESQUEMA CORPORAL:

Es troba en el procés d'elaboració del seu esquema corporal i, per tant, de la comprensió de la figura humana.

Pot participar activament en la transformació de l'entorn.

Pot col.laborar en activitats sencilles en grup.

4-7 anys: Etapa semiòtica-sincrètica del simbolisme descriptiu (també dita etapa pre-esquemàtica)

Produccions:

Figura humana: Moviments circulars per representar el cap; longitudinals per a les cames i braços. La representació cap-cames es va convertint en un concepte de forma més complexa. Els símbols depenen, durant l'acte de dibuixar, del seu coneixement actiu.

Figura humana frontal. Figura humana en perfil. Representació de la forma real. Context d'interrelació.

4 anys:

Potser ja abans, però ara amb seguretat, el nen estrena una nova etapa gràficoplàstica, la semiòtica o dels símbols (en l'aspecte lingüístic ja fa temps que hi és). És a dir, intenta descriure la realitat a través de símbols. Això pressuposa el fet que ja **comença a relacionar la seva representació plàstica, el seu pensament i la seva realitat.**

La seva dimensió conceptual és sincrètica, això vol dir que conceptualitza globalment. No pot desencarnar el seu jo d'un entorn, per tant, la seva representació, la fa i necessita situar-la dins d'aquest entorn pròxim i familiar.

Concep l'**espai** com allò que l'envolta, que està al seu voltant. Continua servint-se de símbols topològics sense relacions d'espai euclidià, relacionat primordialment amb sí mateix i el seu propi cos, relacionat doncs, amb el seu coneixement de l'esquema corporal: la representació mental del propi cos com un conjunt d'elements que formen un tot únic, tant en repòs com en moviment.

Per tant, en les seves representacions gràficoplàstiques inclou la pròpia realitat i el propi jo. Pot expressar el **gargot socialitzat** (cèl.lula amb antenes). Encara és una realitat no pas fruit de la reflexió o contemplació, ni molt menys, sinó fruit de la seva activitat. Dibuixa, pinta i modela el que fa. Hi ha més entusiasme a través de la relació entre la representació de l'objecte i l'objecte, que no pas en el **color**, que és molt subjectiu i arbitrari. Pot descobrir els colors binaris.

Ara comença a importa-li una creació de la **forma**, encara que no siguin formes massa diferents al principi. Hi ha una consciència de la FORMA, una recerca d'un concepte definit, amb variacions constants dels tipus de representació i de la pròpia representació.

Són representacions eminentment emocionals, encara que comencen també a dotar-se d'una certa expressivitat i d'un cert sentit constructiu. La figura humana, la casa, el camió, són temes favorits.

El **modelat** d'animals amb argila comença a ser expressiu. Per a la figura humana té encara la tendència d'ajuntar troços de fang i situar-los en un pla, sense aixecar-la.

En canvi, per exemple, pot plantejar-se fer un arbre i que s'aguanti, amb argila. Per això valorarà ja una mica el pes del fang (coneixement del comportament del material) i també a través de l'observació, farà una forma amb una estructura incipient: tronc-capçada de l'arbre.

El control visual augmenta contínuament.

Augmenta la coordinació oculomanejadora:

Als **4 anys i mig** pot manipular fàcilment amb tissores trossos de porex i amb altre estris durs pot fer formes

trencant aquell material. Pot acoblar aquestes formes amb pals i donar nom a la forma resultant.

Pot serrar amb dificultat un cilindre de cartró amb un ganivet de serreta amb punta roma si el necessita per construir una casa amb caps de cartró o un camió.

Veiem doncs que la manipulació d'estris i materials respón ja a una necessitat constructiva d'una idea. Això serà més evident d'aquí a mig any.

Entre els **4-5** anys la seva capacitat simbòlica és molt manifesta en relació a la creació de **nous símbols**, i a la **creació d'espais** lúdics, figurats amb elements i objectes, entre els quals es pot passejar, arrossegar, saltar o restar quiet. Més endavant la creació d'aquests espais comportarà un interès perquè la construcció de les *màquines, essers d'altres mons, cases, habitacions,* etc. tinguin una certa capacitat de permanència estable, i cercarà solucions buscant no tant els elements o objectes al seu abast, sinó construint-los a la seva pròpia escala (treballs de projectes en equip) encara que hagi de ser *ajudat* per l'educador.

Pot expressar cossos (**cap-grossos**). La **pintura**, encara subjectiva, comença a ser organitzada.

Comença a reconèixer els colors binaris.

Comença el sentit de les proporcions i les mesures en relació al seu cos.

5 anys:

La seva realitat és bàsicament la mateixa que als 4 anys, més potenciada.

Es troba en l'etapa semiòtica o del simbolisme descriptiu. Això vol dir que intenta descriure la realitat a través de símbols gràfics i plàstics, la qual

cosa el fa relacionar el seu dibuix i les seves representacions en volum, amb el seu pensament i la seva realitat, una realitat conceptualitzada, no pas a través de la reflexió, sinó de l'acció.

És una realitat activa i les seves representacions seran cinestèsiques, és a dir:

1) d'una banda, el procés estarà motivat per les seves pròpies accions, i

2) es representarà ell mateix fent alguna cosa i en relació emocional amb l'entorn.

Aquesta emotivitat, hom la veurà en dos vessants:

1. El vessant de la relació: objectes i persones familiars i emotives.

2. El vessant de la representació:

- Espai emocional, poc definit, sense ordre espacial.

- Color emocional.

- Figures emocionals, no esquemàtiques, per tant, topològiques (obert-tancat, interior-exterior, ordre lineal) i d'ordenació (orientació, situació, distància)

Podem trobar realitzacions en **volum** fetes amb foli i cel·lo (que ja comença a poder fer servir sol, encara que li costa tallar-lo) que a vegades mostren les nocions projectives més aviat que els seus dibuixos. Per exemple, la representació en volum, en equip, d'un poble, amb cases, riu, pont, arbre, feta en un taller de construcció amb nens de 4 a 5 anys i mig. Les propostes anaven sorgint d'ells, talment com si dibuixessin, però manipulaven papers: un full doblegat per dos cantons i aguantat vertical (casa), petits estrips realitzats (porta) i estrips a l'interior del full (finestres), cilindre enrotllat (tronc d'arbre) i tires estripades i enganxades al cilindre (branques). La col·locació posterior dels elements primers en la base

d'un cartró de caps, va determinar la necessitat de construir altres elements que es van anar situant a partir d'un espai. Aquest treball va significar, entre tots els nens, un entrenament respecte a distàncies, mesures, situació, orientació. Els dibuixos dels més grans de la mateixa època no reflectien encara aquest nivell.

El modelat amb argila comença a dotar-se d'expressió, sobretot pel que fa a la figura humana, que ja s'aguanta, els animals, i representacions d'elements de la natura.

Als 5 anys i mig (i potser ja abans):

Paralel·lament a una creixent coordinació oculomanual:

- a) Pot percebre les **textures visuals**.
- b) Pot representar les **diferències** en la figura humana.
- c) Pot experimentar la pròpia identitat a través del moviment.
- d) Comença a aparèixer un cert sentit compositiu:

Per exemple amb la realització de *collages*. Ho demostra sobretot la necessitat de construir la imatge retallant trossos grans de paper sense intencions de detall i referits al conjunt que vol representar. En aquesta situació, el **color** és molt emocional, l'utilitza com un contrapunt a l'impacte de les formes que van sorgint un cop enganxats els trossos. D'ací que gaudeixi produint **contrastos de color-forma/objecte**. Reflecteix aquell simbolisme de la seva realitat activa esmentat abans.

- e) Aumenten les seves capacitats constructives:

Amb l'acoblament de materials de deixalla, encolant paper i pintant, fa construccions (racó dels *invents*)

dotades de sentit constructiu i expressiu. Comencen a tenir un lleuger sentit realista, en un intent d'acoblar les formes que troba al seu abast a la realitat que vol representar.

Comença a utilitzar formes i colors repetides per decorar aquests objectes (seriació i repetició) normalment amb pintura després de la construcció.

Té força recursos a l'hora de realitzar una màscara, acoblant diversos materials per proveir-la d'un sentit lúdic i fantàstic.

També contribueix en la recerca de solucions constructives, encara que no les pugui realitzar a vegades per dificultat amb algun estri o algun material (el cutter, doblegar cartró) però en canvi té facilitat amb la manipulació del cordill, fibres, gomes tubulars i semblants, amb els quals resol problemes d'acoblaments o realitza incipients composicions en tridimensió.

6 anys:

Espai: Pot experimentar la pròpia relació amb l'entorn.

Color: Pot relacionar el color real amb el representat.

Bidimensió i tridimensió: Pot expressar una forma concreta i simplificada per cada objecte (esquematisme). (Podeu veure dossier Primària).

4. PROPOSTES D'EXPERIÈNCIES, ACCIONS I ACTIVITATS A LLAR D'INFANTS I PARVULARI

L'objectiu primordial i sempre immediat és el de tenir en compte què és el que interessa a l'infant.

OBJECTIUS GENERALS DE L'ETAPA INTANTIL referits a l'espai:

Per provocar i afavorir el procés maduratiu de comprensió de l'espai s'hauran de dur a terme exploracions, accions i manipulacions en aquesta etapa Infantil (que després a l'etapa de Primària seran operacions) en el següent sentit:

- Ajudar a **descentrar** la percepció de l'espai, és a dir, a independitzar la concepció de l'espai respecte del punt de vista propi.
- **Objectivar** l'espai descobrint-ne l'estructura i les dimensions.
- **Ampliar** aquest coneixement des de la mesura antropomorfa a la mesura planetària (aquestes operacions comencen com a *passos* a l'etapa Infantil, passos que s'aniran consolidant en les operacions a realitzar durant l'etapa de Primària).

Per a treballar a tots els nivells mitjançant la motivació, l'aprenentatge, l'educació visual:

- **Conèixer la distància:** entorn, espai, figura humana.

PROPOSTES PER DESENVOLUPAR EL LLENGUATGE GRÀFIC I PLÀSTIC A LLAR D'INFANTS

Els OBJECTIUS GENERALS són:

Referits a ACTITUDS:

1. Buscar, trobar, fruit -el plaer- en els objectes i l'espai

2. Començar-los a conèixer: fer l'acció vol dir primer explorar, després contrastar i descobrir, tot seleccionant. És una activitat perceptiva, que tot fent associacions conduirà a la facultat de recordar i que li permetrà d'expressar, simbolitzar, imaginar.

3. Adoptar actituds respecte ell mateix -tenir uns ritmes- i respecte l'altre -saber escoltar.

4. Adquirir uns hàbits d'ordre i neteja.

Referits a PROCEDIMENTS:

1. Establir relacions comprensives entre els elements perquè es vagin confonent sensació, comprensió i percepció.

2. Desenvolupar la percepció a través de l'observació:

a) aprenent a mirar,

b) a través de les diferències formals (forma, color, mida).

3. Relacionar les formes amb l'espai.

4. Relacionar les formes per les diferències fins arribar a les similituds.

5. Exercitar la memòria visual (percepció visual).

6. Exercitar la memòria tàtil i olfactiva (percepció no visual).

7. Afavorir l'experimentació.

8. Iniciar a la representació gràficoplàstica de l'expressió.

9. Propiciar la coordinació oculomaneja.

Continguts de PROCEDIMENTS:

Referits als objectius abans citats, es concreten cronològicament primer, en l'ordre de les **experiències** i, després, per mitjà de les **accions experimentals**. Posteriorment, les experiències i les accions s'aniran alternant segons el procés dels nens.

Lactants o petits (0 a 12 mesos):

Objectius desenvolupament capacitat intel·lectual, expansió sensorial:

- Reaccionar amb els sentits als estímuls.
- Reconèixer persones i objectes.
- Adquirir coneixements concrets.
- Imaginar
- Fer despertar la memòria.

Objectius específics educació visual i plàstica:

- Descobrir la marca i el rastre.
- Percebre la intensitat cromàtica.
- Expansionar els moviments coordinats dirigits de les mans i dels dits, de la pressió i del tacte diferenciat.
- Manipular diferents objectes.

Recursos:

-Joguines que impressionen pels colors i els sons. Panera dels tresors. Imitació de gestos presentats. Joc de funcions. Diverses manipulacions dirigides. Estímul per la paraula. Models reduïts d'animals o fotografies. Objectes reals. Nines. Joc heurístic. Pintura i ambientació de la sala. Explicacions orals. Passejades en cotxet a l'aire lliure.

Grup de Mitjans: 12-15 mesos fins a 24 mesos

Objectius específics educació visual i plàstica:

- Coordinar les dues mans.
- Conèixer la mà dominant.
- Perfeccionar els moviments delicats de la mà, dels dits, del tacte.
- Fer simples manipulacions amb distints materials. Fer pastes. Fer masses.
- Expressar amb l'empremta, el gargot homolateral i escombrats.
- Escampar pintura amb les mans o pinzell gruixut.

Objectius relatius al desenvolupament de la intel·ligència, atenció, memòria:

- Expressar la vivència de l'espai i la descoberta de l'entorn.
- Distingir imatges concretes i generals.
- Comprendre les relacions.
- Memoritzar i poder concentrar-se.

Recursos:

- Juguines mòbils, jocs de construcció. Juguines de diferents formes, mesures, amb forats i cavitats. Jocs d'imitació. Treball amb instruments de veritat. Trobar les múltiples ocasions d'informació. Comentaris sobre les parts del cos, els vestits, mobles, instruments, animals, mòbils, etc. en la realitat i amb models. Jocs socials. Racons.

Experiències:

- Experiències sensorials amb vista, tacte, olfacte i audició d' objectes i formes, materials, textures, cos, espai.
- Reconeixement d'elements per la forma, el color, la textura, el material: fruites, animals, peces i objectes quotidians de l'entorn, de l'aula, de la casa, del propi cos, del vestir.... També a partir de fotografies.
- En un fragment, reconèixer el total (del natural i en fotografia). Cal recordar que l'observació per mitjà de la fotografia permet una experiència perceptiva directa, cosa que no succeeix si és per mitjà de les il·lustracions dels mateixos elements: si observem del natural o en fotografies, som nosaltres qui fem l'experiència; observar el dibuix de l'element significa traspasar la pròpia interpretació del dibuixant (objectiu procedimental: control visual).
- Experiències sensorials i espacials amb el cos i parts del cos, en contacte amb objectes i materials (objectiu procedimental: control motricitat grossa).
- Experiències sensorials només amb el tacte, amb les dues mans, només amb una mà; tocant amb els ulls

tancats; olorant; escoltant (objectiu procedimental: control motricitat fina).

Tot això referit, a reconèixer elements (objectiu actitudinal): iniciis a la lectura visual)

És a dir, recordar i comprendre a través de l'observació i recordar i comprendre per mitjà del moviment, del gest, del tacte, coordinats amb la visió, l'olfacte, l'audició (objectiu procedimental).

Aquestes experiències poden ser individuals i també poden ser experiències de grup.

En tots els moments han de respondre a l'anàlisi prèvia que ha fet l'educador de les necessitats i possibilitats dels nens. Moltes vegades potenciar una activitat, primer en grup, possibilitarà més endavant una experiència individual.

Accions experimentals generals motricitat grossa:

Moviments de la ma amplis i simples. Us d'una ma i de les dues alhora.

1. Accions amb objectes-formes, materials, textures, l'espai i el cos:

- Temptejar, buscar, anar, tocar, trobar, caminar, saltar, girar, lliscar, córrer, parar-se, retrocedir, repetir, observar, olorar, assaborir, escoltar.

-Tocar, arrossegar, arrugar, estripar, punxar, doblegar, enganxar (materials i textures).

-Tocar, amuntegar, traslladar, arrossegar, posar i treure, ficar-hi parts del cos, tot el cos, arrossegar-s'hi (objectes, capses, cadires, roba, paper...).

2. Accions prèvies al modelat:

-Estendre pintura, diluir fang, grafiar sobre aquests materials i altres (sorra, terra, neu...); fer barrejes.

-Fer pastes (farina i aigua, terra i aigua, sorra i aigua, paper i aigua...).

-Fer masses (els mateixos d'abans; serradures i aigua, galetes i llet, paper i cola...).

3. Pintar: Traç contínuo amb punts direccionals:

- Accions exploratives.

- Esgrafiats i pictografies. (Pintura, sabó líquid i pigment, fang fluid, serradures, sorra. Suport: pla horitzontal).

Grup dels Grans: de 2 a 3 anys

2 anys o abans:

Els objectius específics per a aquesta edat cal que siguin:

1. Potenciar l'esquematisme simbòlic en la seva expressió en:

- gargots desordenats

- altres figures amb formes topològiques.

- manipulacions amb argila líquida

2. Iniciar a l'educació visual a través del color i la seva familiarització amb aquest: pintura sensorial impulsiva.

3. Iniciar a la comprensió de la diferència entre realitat i allò representat.

4. Assegurar el moviment de les parts del cos implicades en l'expressió plàstica.

5. Coordinació tactovisual: domini de canell i de dits, agafar en pinça, ¿retallar?, doblegar, començar a agafar els estris...

Accions experimentals motricitat grossa i fina:

- Dibuix i Pintura:

- Accions exploratives: observar, temptejar, buscar, anar, trobar, girar, reptar, retrocedir, estendre, diluir, grafiar, fer barrejes, tocar. Grans llapis negres de pastel. Paper llis. Pintura tèmpera i pinzell gruixut. Pintar també amb les parts del cos.

- **Cos i espai:** a ròssec, deixar petjades a terra, saltar, passar per sota: dins-fora, a sobre-a sota, a dalt-a baix, lluny-a prop.

-En situacions de joc, estimular l'exploració de l'objecte, de la pila d'objectes, del nou espai creat. Fer descobrir la relació del cos amb aquest espai i els objectes.

-Poden fer construccions si des de petits ja se'n acostuma: rebregar diari, fer piles i tirar-s'hi.

-Anar apilant formes, construint espais. Passar pel voltant, diferenciar distàncies.

- Crear espais tancats i fer-hi entrar i sortir el nen. Altres accions: passar per sobre, passar per sota, passar pel voltant. Tapar-se, amagar-se.

-Fer construccions amb els seus cossos (simular animals, objectes, cases) Donar-se les mans, agafar-se per parts dels cos, deixant *senyals* (pintura, gomets, paper...)

Cos-objectes-espai:

-Crear moviments als objectes: agafar amb les mans i llençar; observar com ha variat la posició; arrossegar; fer rodolar.

-Accions amb objectes: afegir, treure; posar, agrupar-separar; fer i desfer piles; carregar i descarregar. Embolicar amb paper.

-Fer construccions amb el cos i objectes; cos i elements de l'aula; cos i paret, cos i terra tot estimulant l'observació de les formes del cos. Buscar noves relacions del cos amb els objectes.

-Reconèixer l'espai, que han vist abans (recordem la por que poden tenir a la foscor).

Estímols:

- Animant-lo a seguir. No s'ha d'interrompre al nen, ni desanimar-lo, ni distreure'l en la seva activitat.

Entre 2 i 3 anys:

Els objectius específics cal que siguin:

1. Iniciar a la lectura d'objectes i formes reals.
2. Assegurar la coordinació moviment colze i avanç-retrocés del braç i el control de la interrupció del moviment.
3. Percebre determinats colors, preferentment càlids.
4. Expressar el gargot controlat -longitudinal- i la pintura sensorial rítmica.
5. Modelar amb l'argila. Encolar. Esquinçar.

-**Accions experimentals** amb la matèria i el color:

- Es posen diferents materials en una plata perquè puguin escollir: pasta de dents, locions i cremes, etc. (experiència per a nens que ja no es posin els dits a la boca) i es barregen amb temple o pigments en pols. Es poden fer tota mena de provatures amb estris no convencionals com escombretes, plomalls, fregalls, esponges, etc.

- Amb salers empolverar els pigments sobre paper mullar i arrugat.

- Pigment en pols i pinzells mullats sobre paper sec o mullat.

- Fregades sorpresa amb cera o guix sobre paper suau explorant superfícies diverses.

- Jugar amb materials de pintar. Usar solament els primaris i que el nen descobreixi la resta.

- **Dibuix i Pintura:** Traç contínuo amb punts direccionals:

- Accions exploratives: observar, temptejar, buscar, anar, trobar, girar, reptar, retrocedir, estendre, diluir, grafiar, fer barreges, tocar.

- Grafismes a partir del gargot longitudinal: espiral, circular, vertical, horitzontal, verticals-horizontals. (Barres, pintures amb rodet, esponja, pinzell gruixut. Suport: pla vertical).

-*Accions experimentals* amb la forma-color: Collage de textures contínues i de trossos de paper tou, fulles...

-*Accions experimentals* amb la forma-volum: Modelat amb argila:

Amb argila al punt, ni massa líquida ni massa dura, primer

-Donar cops, estirar, després punxar, prèmer, aplanar, foradar, pessigar, arrancar.

-Inicis a la forma sense donar pautes: la forma per si mateixa.

-Donar cops, aplanar, fer empremtes pressionant objectes, posar-hi objectes (fruits secs, pedres, escuradents, botons, paper...).

-Pressionar amb els dits i fer forats.

-Primeres boletes i xurros.

-Visualització d'obres d'art (pintura, escultura) i objectes de disseny i d'ús quotidià. **La contemplació de l'art abstracte pot afavorir el seu desenvolupament perceptiu i expressiu.**

Estímols:

- Animant-lo a seguir. No s'ha d'interrompre al nen, ni desanimar-lo, ni distreure'l en la seva activitat.

Recursos:

- Panera dels tresors (6 a 10 mesos): diferents tactes, formes i materials: el vidre, el plàstic, cordonet que no esdestenyeixi... que es pugui rentar tot.

- Joc heurístic (1-2 anys): molta descoberta: buscar, posar i treure, muntatges, combinar gran i petit. Recipients, sempre són els mateixos, 2 o 3 per a cada nen: metàl·lics (fan soroll), una cistelleta, una caps... Els objectes: cadenes, trossos de mànega, taps de suro, argolles de fusta, cons de filatura...

- Construccions de formes distintes i complicades.

- Treball amb diferents materials.

- Participació en el treball quotidià.

- Jocs d'imitació, de rols socials, de deures, segons el pla preparat amb un repertori molt variat.

- Explicacions sistemàtiques.

- Converses provocades.

- Respostes a les preguntes dels infants.

- Explicació de records.

- Excursions, passeigs.

- Lectures de murals amb temes complicats.

- Anàlisi dels models i de les joguines. Teatre.

PROPOSTES PER DESENVOLUPAR EL LLENGUATGE GRÀFIC I PLÀSTIC A PARVULARI

L'objectiu principal és propiciar al nen una recerca, primer expansiva i després en profunditat.

Objectius de FETS I CONCEPTES:

- Adquirir una educació estètica a través dels sentits.

- Expressar-se, comunicar i construir amb els recursos plàstics.

- Començar a conèixer els elements del llenguatge visual.

Objectius de PROCEDIMENTS:

- **Recordar i comprendre** a través de l'observació i per mitjà del moviment, del gest, del tacte, coordinats amb la visió, **per poder relacionar elements en el camp visual.**

- Desenvolupar l'observació:

1) després de mirar, recordar

2) a través de les diferències formals (forma, color, mida)

- Continuar relacionant les formes amb l'espai.
- Continuar relacionant les formes per les diferències fins arribar a les semblances.
- Continuar relacionant el cos amb les formes i amb l'espai.
- Exercitar la memòria visual (percepció visual).
- Exercitar la memòria tàctil i olfactiva (percepció no visual).
- Iniciar al coneixement de tècniques de representació.
- Iniciar a la utilització d'eines i materials.
- Desenvolupar la representació de l'expressió subjectiva.
- Desenvolupar la coordinació tactovisual.
- Iniciar a la representació objectiva.
- Propiciar la capacitat constructiva.
- Propiciar l'elecció de tècniques, materials i estris per a una finalitat.

Objectius d'ACTITUDS:

- Interessar-se per mitjà de l'observació.
- Adoptar actituds respecte ell mateix:
 - Aprendre a mantenir uns ritmes de realització.
 - Aprendre a tenir autonomia.
 - Aprendre a proposar solucions.
 - Aprendre a fer judicis crítics.
 - Adoptar actituds respecte amb l'altre:
 - Saber escoltar
 - Aprendre a seguir indicacions
 - Aprendre a participar
 - Adquirir uns hàbits d'ordre i neteja.

Continguts de PROCEDIMENTS:

Referits als objectius abans citats, es concreten sincrònicament i també en un ordre progressiu per

mitjà de les activitats d'observació i les experimentals, que poc a poc s'aniran tornant expressives.

Activitats d'observació , comprensives:

- Experiències de selecció segons les pròpies preferències.
- Experiències encaminades a l'obtenció d'un criteri propi.
- Experiències sensorials més complexes, tant parcials com globals, a fi d'anar establint relacions personals, emocionals i associatives. Tenir en compte que les associacions són més fàcils primer a partir de les característiques de *diferència* i posteriorment, de les de *semblança*.
- L'orientació en l'espai sense mirar.

L'objectiu principal serà:

Distingir la diferència entre espais, situacions i característiques del objectes.

Procés:

- 1) Observació d'obres d'art, de formes naturals i de disseny, d'espais i d'ambients, del cos humà, d'éssers vius. L'orientació en l'espai sense mirar.
- 2) Interiorització d'aquestes observacions:
 - Primer els aspectes globals: Formes, textures i colors generals. Relacions espacials, diferències per contrast de les nocions bàsiques per relacionar els objectes entre si: nocions topològiques (obert-tancat; interior-exterior; ordre lineal) i nocions d'ordenació (orientació, direcció, situació, distància).
 - Després els aspectes més parcials d'allò observat, aïllant-ho del context general (forma, color, textura, mides, posició)
- 3) Selecció segons les preferències individuals, després d'observar.

Activitats experimentals:

Per anar continuant fins al final de l'etapa:

- Per desenvolupar la percepció:

- Buscar materials naturals i manufacturats. Materials de desús i de desfeta. Els materials trobats es dexen en caixes o bosses a disposició dels nens. Observar relacions, comparant. Classificar i col·leccionar. Distribuir per gèneres, colors, per diferències, per semblances, etc. Anar canviant les distribucions.
- Apreciar en les imatges fixes formes gestuals interpretables.
- Barrejar colors bàsics per descobrir-ne de nous.
- Observar objectes a través de tots els sentits - especialment el tacte- i des de tots els punts de vista per comprendre la constància de la forma.
- Fregats d'elements naturals i d'altres, per reconèixer i discriminar textures tàctils i visuals.
- Reconèixer i diferenciar formes lineals en un entramat d'altres més complexes.
- Diferenciar formes geomètriques. Discriminar en les formes el contorn, la superfície, el color, la proporció, la grandària, les dimensions.
- Discriminar en els volums el pes, densitat, ubicació, textura, temperatura.
- Descobrir la transparència i opacitat dels materials i objectes contrastats a la llum.
- Diferenciar matisos d'una gamma senzilla.
- Diferenciar en els colors els graus de lluminositat, els matisos de progressiva saturació, així com monocromia i policromia.
- Diferenciar la forma del fons.
- Discriminar les formes estàtiques de les dinàmiques.
- Discriminar relacions d'espai com davant-darrera, dalt-baix, esquerra-dreta, dins-fora, a prop-lluny.
- Experimentar les distàncies.
- Comprendre nocions projectives.
- Observar el moviment de figures, animals, altres.

- Observar elements del llenguatge visual, forma, color, mesura, en les imatges fixes i en els mòbils.
- Identificar missatges audiovisuals molt simples.
- Recordar dades mitjançant l'observació global i analítica d'objectes i reproduccions.
- Recordar dades de la forma de la natura aïllades i formant part d'un conjunt.
- Comprendre l'espai real, l'espai figurat o representatiu, i l'espai-temps.
- Diferenciar llenguatges: codis escrits i plàstics.
- Classificar i col·leccionar.

Dibuix i Pintura:

Motricitat fina: Moviments de la ma determinats i compostos. Posició de la ma: en pinça. Traç precís i detallat.

- *Dibuix:*

- Controlar l'espai gràfic.
 - Dibuixar amb diferents estris -pals, ramatges, etc.,- sobre fang o sorra mullada.
 - Representar les experiències viscudes.
 - Elaborar grafismes d'una certa precisió.
 - Comprendre la noció de número i grandària.
- Diferenciar la grandària global: bidimensional (ample-estret)

- *Pintura:*

- Experiències lúdiques creant formes amb les mans al donar-lis la funció de segell: flors, estrelles, ocells, monstres, animals fantàstics, arbres, etc (sobre paper d'embalar).
- Pintar per immersió amb tovallons de paper doblats en quatre parts. Per obtenir relleus es poden fer traços de cera gruixuts sobre paper d'estrassa i després pintar al temple.
- Representar les experiències viscudes.

- *Accions i manipulacions:*

Observar i fer atenció als detalls: esquinçar, nuar, cordar, descordar, puxar, enganxar, tallar, cosir, posar i treure.

- **Per començar a compondre:** amb paper, porex, cartró, roba, objectes diversos (cuina, bany, neteja, eines, menjars); amb elements de desfeta.

- **Composicions:** amb elements molt simples, llibres, sabates, jerséis, gorres, llapis, cadires, taules, tubs i caixes de plàstic, de cartró... jugant amb els elements i l'espai.

- **Collage** de textures visuals i tàctils (bidimensió) i materials i objectes (tridimensió): retallant, cosint, grapant, encolant, acoblant. No abuseu dels elements alimentaris.

- **Estampacions diverses:** monotips. En matrius senzilles (patata, etc.). En plantilles fetes per ells.

- **Acoblaments:** amb elements diversos: fustes, capses de cartró, i lligats amb cordill, filferro; encolats.

- **Construccions:** amb filferro (i plastilina per donar base). Figura humana, animals, formes inventades. Mòbils. Ninots. Regals.

- **Tallat** de paper, roba, d'esponja, per fer animals, construccions, disfresses.

- **Diversos:** arrugats, doblegats, grapats, amb paper, bosses, roba, capses, per fer carotes i màscares.

- **Tapís:** sobre trames (reixes i mòduls preexistents a l'entorn; tela de galliner. Amb cordill, paper, tires de roba, cintes de colors...

- **Modelat:**

Argila:

-Pressió de parts del cos i d'objectes sobre el fang. Impressió de formes i retallar-les.

-Buscar textures amb els dits, amb diferents elements de la naturalesa, estris d'ús comú.

-Afegir fang a una massa de fang. Treure fang d'una massa: animals. Inicis figura humana.

-Inventar formes.

-Fer associacions de formes: primers inicis compositius.

- Diferenciar la grandària global: tridimensional (gruixut, prim, alt, baix)

Pastes diverses: Paper de diari més cola, sobre cartró; sobre fang (moltles).

Posteriorment, sobre filferro modelat; sobre tela de galliner. Posteriorment, modelat amb guix sobre construccions.

Cos-espai:

- Experiències amb el cos en repós, en moviment; en equilibri i en inestabilitat; jocs amb materials i elements de diferent textura.

- Observació de l'espai obert-espai tancat; a sota, a sobre, al costat, a dins, a fora, a dalt, a baix.

- Direcció i orientació. Moviments i desplaçaments amb camuflatges.

- Mirar a dins d'un forat i de seguida a fora.

Activitats expressives:

Per mitjà de processos d'investigació es va construir una *memòria* que permet desenvolupar

l' **expressió** i la **construcció** de noves formes amb les tècniques que siguin del seu abast:

-Representació subjectiva de les interioritzacions de processos d'observació.

-La representació de situacions imaginàries com si fossin reals.

-Expressió de la pròpia fantasia.

Estímols:

- Que activin el coneixement passiu, vinculat principalment al *jo* (parts del cos).

3 anys:

Objectius específics:

- 1) Potenciar l'esquematisme simbòlic del seu dibuix (gargot longitudinal, circular) i de les seves representacions en volum:
 - figura humana amb formes topològiques
 - altres figures amb formes topològiques
- 2) Potenciar la representació gràfica i plàstica (en volum) del seu propi cos.
- 3) Continuar la familiarització amb el color: percebre els colors primaris.
- 4) Iniciar una familiarització a formes topològiques i euclidianes: discriminar les direccions espacials i l'ubicació de les formes en l'espai.
- 5) Assegurar el moviment de les parts del cos implicades en l'expressió plàstica.
- 6) Continuar en la precisió del moviment i gest en la motricitat fina i en la coordinació tactovisual: Retallar. Encolar. Acoblar.
- 7) Potenciar la capacitat constructiva

Activitats d'observació, experimentals, actitudinals i expressives:

Es troba en el procés d'elaboració de l'esquema de la figura humana: en aquest procés el collage com a **tècnica constructiva** és molt important.

Collage:

- 1) Accions: esquinçar, trossejar. Perforar, pessigar. Fer rodones. Situar a dalt, a baix.
- 2) Manipulacions **retallant i dibuixant** amb les tisores.
- 3) Nocions de mides (gran, petit). Motivacions: sóc petit, em vull fer gran...
- 4) Conceptes d'espai: Situació a dalt, a baix.

- 5) Sol predominar un color sobre els altres (relació de sentiment). Per tant, afavorir l'aspecte compositiu de formes-color.

Dibuix i Pintura:

- Textures visuals.
- Representar les situacions viscudes en les diverses experiències.
- Llapis pastel de colors. Pintura tèmpera (colors primaris), pinzells gruixuts. Fulles de paper absorbent grans. Paper craft, d'embalar.
- Guixos, pintura en pols (espessa). Veure més endavant **materials**.

Modelat:

- Afavoriment d'accions motrius més fines: pessigar, estirar l'argila i agafar-ne un tros.
- Modelar boletes i xurros (gargot controlat).
- Fer composicions amb boletes, xurros, sobre una superfície (relleu)
- Fer formes compostes, apilant i enganxant (tridimensió): pastissos, animals...
- Primers intents de figura humana (encara que les formes no es diferenciïn massa, és important que treballin amb la intenció referida a pastís, animal, figura humana...)

Estem actuant amb el **mètode sintètic**, formant el tot a partir dels trossos, i que correspon a un tipus de pensament **no visual**, que no visualitza mentalment la forma. En aquest moment és encara molt difícil que el nen tingui configurat clarament aquest tipus de pensament visual i li és més fàcil aconseguir la forma construint-la per parts.

L'altre mètode, l'**analític**, que consisteix a modelar la forma partint d'un bloc, es podrà anar introduint paulatinament. Correspon a un tipus de pensament **visual**. Com que no existeixen pensaments només

visuals o nomès no visuals (també anomenats hàptics), hem de procurar d'anar alternant els dos mètodes a fi que el propi nen en etapes successives adopti el mètode més adient. (com en el cas del descobriment de la lateralitat).

Cap als **tres anys i mig** (i potser abans) **donarà nom** a aquestes boletes i xurros.

Construccions:

Es continua afavorint el desenvolupament d'una capacitat constructiva amb una motricitat més fina.

- Acoblaments d'objectes amb cordill, amb filferro.
- Teixits amb materials diversos en estructures de forat gros (tela metàl·lica, reixes).

Estímols:

- Animant-lo a seguir. No s'ha d'interrompre al nen, ni desanimar-lo, ni distreure'l en la seva activitat.

4 anys:

Objectius específics:

1) A través de l'observació, procés d'interiorització dels aspectes globals:

- Formes generals i colors generals. Reconèixer els colors primaris.
- Relacions espacials: diferències per contrast de les nocions bàsiques per relacionar els objectes entre si amb les nocions topològiques (obert-tancat, interior-exterior, ordre lineal) i d'ordenació (orientació, situació, distància).

2) Potenciar el simbolisme descriptiu de la seva realitat activa (gargot denominat, gargot socialitzat, capgrossos).

3) Representar objectes emotius amb estímuls i experiències cinestèsiques.

4) Potenciar representacions gràfiques i plàstiques del propi cos fent accions, dins d'un entorn o d'una

col·lectivitat emocional. Precisió de moviment. Domini del pinzell.

5) Potenciar la pintura emocional.

6) Continuar treballant la noció de l'esquema corporal: el cos, parts del cos.

7) Potenciar la capacitat inventiva i constructiva. Coordinació tactovisual.

Activitats d'observació i experimentals:

-Experiències memorístiques de reconeixement amb els ulls tancats: textures, objectes, parts del cos de l'altre.

- Representació gràficoplàstica de les textures tàctils.
- Experiències volumètriques amb paper dur: doblegats, arrugats, tallats...

Activitats expressives i actitudinals:

Dibuix i Pintura:

- Representar les situacions viscudes en les diverses experiències.

- Jugar a convertir-se en alguna cosa: llop, mosca, aigua, vent, tempesta... Després interpretar-ho.

- Treball de la figura humana (situat aquí en aquest apartat, però que es pot fer extensiu a *collage*, *modelat*): Expressió de la figura humana completa com a preesquema i esquema. Representació cognitiva. Contemplació gradual de detalls, cap, tronc, extremitats, dits, cara, coll, vestits. Representació de figures humanes en grup o en el seu context ambiental: visió de conjunt.

Collage:

-Composicions bidimensionals i tridimensionals. Fer servir les dues mans.

- Retallar dibuixant amb les tisores. Estripar amb els dits sense dibuix previ.

- Transformació d'imatges.

Modelat amb argila (mètode sintètic):

-Construccions d'hàbitats. Representació de l'entorn (argila i altres elements: palla, tronquets, fustetes, porex).

- Figura humana. Animals (argila sola).

- Impressions d'objectes i formes i posterior retallat amb estris.

- Jugar a convertir-se en alguna cosa: llop, mosca, aigua, vent, tempesta... Després interpretar-ho.

Construccions:

-Amb diversos materials, solucions a problemes plantejats per l'educador o sorgits en la pròpia activitat.

-Visualització d'obres d'art i de l'entorn i posteriorment interpretació subjectiva.

- Realització d'*invents* amb materials de deixalla.

- Creació i ordenació d'espais reals *simbòlics* i *fantàstics* amb objectes i materials

5 anys:

Objectius:

1) Potenciar el simbolisme descriptiu de la seva realitat activa.

2) Potenciar representacions gràfiques i plàstiques del propi cos dins d'un entorn o d'una col·lectivitat emocionals: la figura humana completa.

3) Treballar les següents nocions:

-Mides: comparacions gran, petit, igual. Proporcions.

-Estructurals: pesat-lleuger; gruixut, prim.

-Situació: files, seriacions de formes i colors.

Composicions.

-Espacials, topològiques i d'ordenació.

4) Potenciar la pintura subjectiva.

5) Potenciar la representació de formes topològiques i euclidianes.

6) Potenciar la representació bidimensional i tridimensional d'objectes emotius.

7) Coordinació tactovisual: fomentar la precisió del moviment. Motivar el domini del pinzell.

8) Fomentar treballs en grup.

5 a 6 anys:

Objectius (a més dels anteriors de 5 anys):

- Experimentar la pròpia identitat a través del moviment.

- Percebre les textures visuals.

- Representar les diferències en la figura humana.

6 anys:

Objectius (a més dels anteriors des de 5 anys):

- Experimentar la pròpia relació amb l'entorn.

- Relacionar el color real amb el representat.

- Expressar una forma concreta i simplificada per cada objecte.

- Potenciar una pintura de realisme conceptual.

Activitats d'observació, d'educació visual i plàstica:

1. Educació visual i tàtil:

- Dibuix d'observació.

- Pintura lliure i suggerida (de dits, amb pinzells) de temàtica familiar emocional.

-Jocs amb determinades formes topològiques i euclidianes: blocs lògics, arquitectures...

-Jocs amb determinades mides: escales, cubs...

-Jocs d'identificació de colors (binaris) i textures (visuals i tàtils)

-Jocs de carrers i zones: carreteres i cotxes

2. Coordinació tactovisual:

- Estripar paper amb els dits sense dibuix previ i enganxar. Retallar paper amb les tisores.

- Fer boles. Arrugar. Desarrugar, estripar i enganxar.

- Plegar paper en dos dobles, tres dobles i en diagonal.
- Passar fils per forats. Fer nusos. Cordar botons. Fer paquets.
- Manipular objectes que impliquin moviments reversibles: picar, fregar, pedalar...

Activitats expressives i actitudinals:

Dibuix i Pintura:

- Continuar amb les activitats referides a 4 anys, segons els objectius (5anys), (5 a 6 anys), (6 anys).
- Representació de configuracions estructurals (edificis, vehicles, mobles, objectes, paisatjes i espais) i concreció de les parts integrants.
- Representació narrativa: descripció espai-temps en 3 o 4 seqüències visuals.

Collage:

- Amb textures visuals, inicis a composicions.
- Amb textures visuals, transformació d'imatges.
- Acoblaments amb textures visuals i tàctils, adaptats a un tema donat (pot ser un conte, pot ser l'estudi dels animals...).

Modelat:

-Mètode sintètic:

- Expressió lliure i emocional del propi jo (experiències cinestèsiques: jo quan corro al pati, quan menjo a casa...).
- Objectes topològics i formes relacionades amb treballs d'altres àrees.
- Potenciar el mètode analític per afavorir els inicis al pensament abstracte.
- Treballs amb filferro tou:
- Fer contorns d'objectes (la goma, la fulla...) pensar en formes molt senzilles i demanar la proporció en les mides.

-Retallar paper i anar intentant que càpiga dins la forma de filferro

-Creació lliure de formes, aguantar-les dretes amb petites bases de plastilina.

Continuar amb activitats ja comentades per a 4 anys, però procurant un progrés en els aspectes processuals (recursos tècnics i procediments) i de representació plàstica (expressius i cognitius) segons els objectius generals de l'etapa.

Teixit amb materials diversos.

Construccions amb filferro, cartró, porex, materials de deixalla.

Transformacions de l'entorn.

Creacions subjectives motivades per allò que pugui impactar-li.

Representació de la seva interiorització.

Representacions objectives senzilles.

Creacions sobre propostes del grup.

5. AVALUACIÓ

- Observació diària del nen, com progressa, com actua...
 - Evolució enregistrada (la periodicitat és variable) en fitxes individuals.
 - Valoració general del mestre de l'aula periòdicament i a final de curs:
 - si hi ha hagut introducció d'alguns canvis en el programa...
 - com ha funcionat, els pros, els contres...
- D'aquesta valoració, en pot quedar una constància per als altres educadors.

QUADRE D'AVALUACIÓ (Aquest quadre sols pot usar-se si els gargots s'han fet amb barres)

Etapas del gargot: de 2 a 4 anys.

Desenvolupament intel.lectual:

Respondre (Sí) (No)

2 a 3 anys:

- ¿S'observen només línees incontrolades?
- ¿Només bat o amassa l'argila?

2 1/2 - 3 1/2:

- ¿Tots els moviments són longitudinals o circulars repetits i controlats?
- ¿Fa xurros amb l'argila?
- ¿Disfruta trencant l'argila en trossets?

3 a 4 anys:

- ¿Dona nom als seus gargots?
- ¿Dona nom als seus trossets d'argila?

Desenvolupament emocional:

Respondre Gens, Una mica, Molt

- ¿El nen mostra plaer quan gargoteja?
 - ¿Els gargots es troben lliures de repeticions estereotipades?
- Per exemple: ¿No presenten línees interrompudes?
- ¿Els moviments infantils són segurs i determinats?
 - ¿Cambia la direcció i la intensitat dels moviments?

Desenvolupament social:

- ¿El nen es concentra en els seus moviments?
- ¿Es difícil distreure el nen?

Desenvolupament perceptiu:

- ¿El nen mostra desitg per fer moviments amplis (llibertat cinestèsica)?
- ¿El nen sent plaer amb les sensacions tàctils quan treballa amb l'argila?
- ¿El nen manté el control visual dels seus moviments?
- ¿Quan dona nom als seus gargots, usa colors diferents per significats diversos?

Desenvolupament físic:

- ¿Són vigorosos els moviments quan gargoteja?
- ¿Són fortes les línees?
- ¿I quan treballa l'argila?
- ¿Fa formetes visibles del troç d'argila?
- ¿El nen utilitza tot el braç per a fer-les (gargot i formes amb argila)?

Desenvolupament estètic:

- ¿Els traços estan distribuïts per tot el paper?
- ¿El nen mostra sentit de l'equilibri en la distribució dels gargots tupts i els més lliures?

¿El nen mostra sentit de l'equilibri (o ordre) en la distribució de les seves formetes?

Desenvolupament de la capacitat creativa:

¿El nen mostra independència en els seus gargots?

¿I en les seves formetes?

¿Quan treballa amb altres nens, el nen es deixa influenciar per aquests?

¿Generament es resisteix a l'imitació?

¿Quan dona nom als seus gargots i formetes explica independentment

històries inventades per ell?

Etapa pre-esquemàtica: de 4 a 7 anys.

Desenvolupament intel·lectual:

Respondre Sí, No

De 4 a 5 1/2 anys:

¿El nen dibuixa en la seva representació de la figura humana quelcom més que el cap i els peus?

¿Pot representar la figura humana amb l'argila?

¿La representa estirada?

¿La figura queda sostenida sobre la base?

De 5 1/5 a 7 anys:

¿El nen representa altres coses, además del cap, el cos, els braços, les cames i trets del rostre?

¿S'indiquen el nas, la boca, els ulls?

¿Els trets es representen amb diversos símbols?

¿En tridimensió, passa el mateix?

Respondre Gens, Alguns, Molts :

¿Augmenten els detalls en comparació amb dibuixos anteriors?

¿Són representatius els seus dibuixos?

¿Mostren detalls?

¿Mostren les seves produccions en volum els mateixos trets?

¿Mostra sol.lucions constructives, per exemple, en acoblaments amb

diversos materials?

Desenvolupament emocional:

¿El nen sovint canvia els seus conceptes d'*home, arbre*, o detalls com *ull, nas*, etc.?

¿Es troba lliure el nen de repeticions estereotipades?

¿El nen exagera les parts del dibuix que considera importants?

¿Exagera les formes que considera importants quan treballa en volum?

¿En els seus dibuixos, les línies i el color es troben ben definits, mostrant

la confiança del nen en el seu treball?

¿Mostren textures les seves realitzacions amb l'argila?

¿En els seus dibuixos, el nen estableix lligams entre les coses per a ell importants?

Desenvolupament social:

¿El treball del nen es troba vinculat a una experiència definida?

¿Hi ha algun ordre determinat per relacions emocionals?

¿Mostren els seus dibuixos correlacions espacials, p. ex. el cel a dalt i el terra a baix?

¿El nen mostra tenir consciència de quelcom particular en el medi (família, escola...)?

Desenvolupament de la percepció:

¿Utilitza el nen altres línies, a més de les geomètriques?

(Línies que separades del conjunt no perdrien el seu significat)

¿El nen indica moviments o sons en els seus dibuixos?

¿Vincula el color als objectes?

¿Quan el nen modela, ho fa afegint trossets d'argila?

¿O comença el seu treball partint del troç de que disposa?

¿Tradueix qualitats dels objectes, en textures en els seus treballs en argila?

Desenvolupament físic:

¿En el seu dibuix, hi ha sempre omisió d'alguna part del seu cos?

¿En quin grau no es dona cap exageració de la mateixa part del cos?

¿Dibuixa amb línies determinades i fortes?

¿Inclou en els seus dibuixos les accions corporals?

¿Les representa quan modela en argila?

¿Pot modelar formes senzilles en filferro?

¿S'aguanten dretes?

Desenvolupament estètic:

¿L'espai significatiu es troba ben distribuït en relació amb el que no és significatiu?

¿L'organització del tema sembla tan important com el seu significat?

¿Sembla que els colors s'han distribuït decorativament?

¿Mostra el nen desitg de decorar els seus treballs bidimensionals?

¿I els tridimensionals?

Desenvolupament de la capacitat creativa:

¿El nen utilitza els seus propis conceptes independentment?

¿El nen no es deixa influenciar quan treballa en grup?

¿Quan el nen està sol, crea amb qualsevol mitjà?

5. EL PAPER DEL JOC I LES JOGUINES

El joc és una funció essencial de la vida del nen; el desenvolupament harmoniós de la seva personalitat exigeix no solament les millors condicions d'higiene, sinó també l'afecte i la seguretat necessaris per a aquest desenvolupament, i la creació d'una atmosfera estimulante que afavoreixi l'adaptació del nen al seu medi. Per organitzar degudament el règim de vida a la Llar d'Infants caldrà tenir en compte que el nen separat de la mare pot estar mancat d'estímul i que els jocs han de compensar en part la necessitat de contactes i intercanvis afectius que el nen expressa, de bon començament, amb les seves llàgrimes i una contínua agitació durant els primers dies que passa al centre.

Des del naixement fins a la fi del primer any, la nostra principal tasca serà intensificar tots els factors que ajudin el nen a desenvolupar la seva capacitat de percepció i de moviment.

Des de la segona setmana de vida el nen comença a *mirar per veure* i molt aviat aprèn a dirigir els seus ulls a certs objectes per explorar-los amb la mirada abans d'iniciar l'exploració tàtil. Un objecte amb colors vius que es vagi movent suaument dins el camp visual del nen serà suficient per distreure la seva atenció i calmar el plor.

Als 4 mesos podem observar com gradualment s'estableix una coordinació entre la visió i la prensió, la qual cosa representa un important progrés en la *solidificació del món* (Piaget, 1948). Quan comença a actuar envers les coses, el nen comença a orientar-se

en l'espai i a adquirir la noció de la permanència dels objectes. En aquest moment agafa les coses amb l'única finalitat d'agafar-les, xupar-les, mirar-les; un objecte petit i lleuger, com un sonall, és suficient per satisfer els seus assaigs de prensió.

Mentrestant, el nen ha trobat ja la manera de satisfer del tot la seva necessitat de moviment jugant amb les mans (3 mesos) i després amb els genolls i amb els peus (de 5 a 6 m). Aquests moviments són un mitjà per explorar el cos i disminuir les tensions (moviments de succió, fregament dels ulls, etc.).

7 a 8 mesos: D'aquests *jocs funcionals* (Bühler, 1949) es passa ràpidament a un estadi superior en el qual el nen ja no s'acontenta amb agafar i manipular d'una manera brusca i arítmica un objecte; ja pot gronxar qualsevol cosa lligada a la punta d'un cordill, fregar-la, donar-li cops i sentir satisfacció en reproduir els sons que ha escoltat.

Entre 9 i 10 mesos: S'arriba, així, a la fase dels *jocs d'imitació o d'aprenentatge*: el nen mira les coses durant un temps llarg, escolta d'una manera més continuada i distingeix amb una major rapidesa el seu cos del dels altres: són els primers signes de reconeixement de la pròpia estructura corporal, que es manifesten en les reaccions davant el mirall i en la imitació de certs gestos.

El nen necessita mobilitzar, en les diferents fases del seu desenvolupament, les forces i possibilitats noves que va posseint. Als 8 mesos, per exemple, intenta d'agafar i llençar els objectes i contínuament deixa els

uns pels altres; convé, doncs, deixar diferents objectes al seu abast, al bressol o al parc(*panera dels tresors*).

De 12 a 15 mesos pot fer girar la mà, i comença d'agradar-li omplir i buidar tots els recipients que troba; cal doncs, facilitar-li el material necessari per a aquest tipus de joc(*joc heurístic*).

En aquest moment, el nen s'esforça també a percebre, a entendre, a utilitzar les coses amb una finalitat determinada, a fer acostar, servint-se d'un bastó, un objecte qualsevol o apartar-ne un altre.

Els progressos del nen se succeeixen ràpidament a l'acabament del primer any, a mesura que augmenta la seva complaença a iniciar una acció.

Dels 15 mesos als 3 anys: Molt aviat, les funcions simbòliques i intel·lectuals, que evolucionen paral·lelament, li permetran de deixar els jocs funcionals i d'aprenentatge per passar a la fase dels *jocs d'expressió* i als *jocs simbòlics d'invenió*. En arribar a l'etapa del *simulacre*, el joc adquireix un caire afectiu i imitatiu cada vegada més ric que permet al nen projectar de manera immediata les seves impressions i sentiments.

Observacions sobre el desenvolupament d'activitats:

1. La necessitat natural que experimenta el nen d'emprendre una activitat quedarà millor satisfeta si se li ofereixen joguines adequades a la seva capacitat de moviment i percepció. Una joguina excessivament complicada fatiga el nen, que topa amb la impossibilitat física d'utilitzar-la. Al contrari, una joguina excessivament senzilla l'atura en un tipus d'activitat que condueix aviat a la sacietat o a la inèrcia o a comportaments estereotipats.

2. La joguina és un mitjà per enriquir la percepció del nen, ja que li permet desenvolupar el seu coneixement de les formes i els colors. Convindrà oferir-li joguines agradables a la vista i al tacte i que el maneig no sigui perillós.

3. És indispensable que les joguines despertin l'interès del nen. Si la joguina li proporciona una bona sorpresa, l'animarà a descobrir, inventar o crear noves maneres de fer servir el nou objecte. La joguina desenvolupa i enriqueix la imaginació infantil i caldrà, per tant, que tingui un valor estètic, que deixi al nen un marge suficient perquè pugui desenvolupar la seva capacitat personal de creació. No hi ha res més nociu que una joguina complicada, ja que el seu funcionament converteix el nen en un espectador passiu i sense iniciativa.

4. La joguina ha de satisfer les necessitats afectives del nen: un ós o una nina de matèria suau permeten al nen molt petit d'expressar la seva necessitat de contacte i després, sentiments més complexos envers els que el volten.

5. No podem oblidar que dels 15 als 30 mesos el nen adquireix a la Llar d'infants (de vegades més ràpidament que al medi familiar) els primers hàbits de la vida quotidiana (aprèn, p. ex., a preocupar-se per la seva neteja, a menjar tot sol). Convé inculcar aquests hàbits sense rigidesa i tenint en compte les característiques individuals, en una atmosfera alegre i estimulante. Pot afirmar-se també que el joc serveix d'introducció a les formes d'educació social, ja que es regeix per unes normes que el nen accepta voluntàriament i que li ensenyen a dirigir millor els seus moviments, a reprimir-los en certes circumstàncies, i a eliminar o contenir els seus impulsos. El joc és el mitjà millor perquè el nen

aprenui a conèixer-se i a establir una relació amb els altres; convindrà donar una orientació positiva a aquest tipus d'intercanvis a fi d'estimular el sentiment de suport i ajuda mútua.

6. El joc és la primera preparació per a les futures activitats de treball (Makarenko, Conferència per a pares, Lézine, 1954).

Els primers contactes amb les joguines comencen a ensenyar al nen a concentrar-se i a aconseguir un objectiu; el seu comportament en el joc li permet adquirir les primeres nocions de cura i ordre.

Joguines per a nens de 2 a 30 mesos.

Objectius qualitius de les joguines per a nens molt petits i normals sotmesos a règim institucional (segons definició de la Comissió de Joguines Educatives, França, 1959; organització d'exposició de joguines, Museu Pedagògic, 1960, per a nens des del naixement fins a 7 anys):

- 1) Afavorir el desenvolupament de les activitats motrius generals.
- 2) Afavorir el desenvolupament d'activitats musculars satisfactòries.
- 3) Estimular el desenvolupament d'activitats constructives i imaginatives.
- 4) Estimular el desenvolupament de les relacions afectives i socials.

Les primeres joguines

(fins als 15 mesos):

Dels 2 als 3 mesos:

El sonall. Aquesta joguina caldrà que sigui lleugera i no massa gran (aprox. 12 cm de llargada) que es pugui rentar i irrompible. Serà d'un sol color viu, vermell si és possible.

Tot i estar comprovat que el nen identifica molt aviat el color vermell, els fabricants segueixen subministrant sonalls roses, blaus i fins i tot transparents que el nen no aprofita, a aquesta edat, per a l'exercici de la seva capacitat visual.

Dels 3 als 4 mesos:

Una filera de boles de cel.luloide o de plàstic, fixada al bressol (sense res que talli o esgarrapi); un mòbil de colors vius penjat damunt el bressol; un suport de fusta per a petits objectes sonors.

Dels 5 als 7 mesos:

Un parc suficientment gran per al moment en què el nen comenci a gatejar: joguines que afavoreixin el desplaçament, com unes boles de colors que rodin; joguines lleugeres i sonores.

8 mesos:

El nen pot, en aquest moment, tenir dues joguines alhora, fer-les picar l'una contra l'altra i llençar-les des de la cadira. Convé donar-li joguines sonores i irrompibles.

Dels 9 als 10 mesos:

Aquest és el moment de l'afectivitat. Convenen els óssos i les nines de draps.

Fins als 12 o 15 mesos:

El nen inicia ara les primeres comparacions i comença a explorar la qualitat dels objectes. Joga amb draps de colors vius, paper arrugable, recipients per omplir i buidar, rodets per fer rodar, pots de plàstic per tapar i destapar, etc.

Des dels 15 mesos: classificació dels jocs i les joguines segons el seu valor educatiu.

Jocs i joguines que estimulen el moviment:

Dels 12 als 18 mesos:

Quan el nen comença a caminar convé oferir-li globus i pilotes lleugeres i de colors vius, que no es destenyeixin ni es desinflin fàcilment, darrere els quals el nen corre exercitant, així, la seva capacitat de desplaçament.

Dels 21 als 24 mesos:

El nen comença a pujar i baixar una escala a quatre grapes o bé aguantant-se amb una mà i es diverteix amb jocs que li permeten exercitar el seu equilibri: arrossegats i empeny carros, animals de fusta, etc.; jocs al carrer, escales, tobogans, planxes inclinades per diferents angles; jocs de bitlles; arreu amb campanetes per jugar a cavalls; baldufes; diferents tipus de carretons, bicicletes de fusta i tricicles amb pedals o sense; peces grans de plàstic, lleugeres però sòlides, sobre les quals el nen pot saltar i fer barreres per jugar amb trens. Per a jocs al carrer són recomanables les escales combinades per grimpar i les cases de nines adaptades a l'alçada dels nens.

Cal evitar qualsevol tipus de joguines i caminadors amb els quals el nen pugui balancejar-se durant un temps massa llarg.

Joguines que estimulen els moviments delicats i l'observació del moviment:

Les primeres joguines mecàniques a les quals l'educador haurà de donar corda; jocs de construcció amb peces de fusta o de plàstic, piràmides, anelles per inserir en una corda; peces per acoblar, nius d'ous, bústies de correus, peces grans de fusta per enfilar, trencaclosques molt senzills, objectes per cargolar i descargolar, martells i claus de fusta.

Jocs i joguines que estimulen el desenvolupament del llenguatge:

Imatges d'objectes per anomenar i assenyalar: fotografies d'imatges senzilles de cartró, llibres d'imatges dibuixades clarament i amb colors brillants, de roba, de cartró; putxinellis; llanternes màgiques; jocs senzills de loteria.

Jocs de representació:

Nines i cases de nines amb vestits, mobles i vaixel·la; óssos i animals de drap; vestits per disfressar-se; material per jugar a botigues, etc.

Jocs que inculquen l'interès per la natura:

Aquàrium o gàbies per a ocells, si pot ser. Joguines de fusta: els animals de granja, pinyes, bolets, fruites de fusta o de plàstic, sobretot quan el centre no està en condicions d'organitzar sortides al camp on el nen pugui observar directament la natura.

Materials de construcció:

Aquests materials han de ser molt senzills: caixes, cordes, carretons, peces de drap, paper per estripar, per retallar, argila; llapis i paper, aquarel·les, pissarres, cavallets, cartrons grans per gargotejar (per als nens de 2 anys i mig o més); jocs de sorra i aigua amb galledes i pales de fusta o de cautxú; els primers jocs desmuntables.

Jocs educatius de grup:

Jocs que exigeixen ordre i habilitat; jocs de pesca.

Jocs que estimulen el coneixement de l'univers i de la tècnica:

Jocs d'oficis: bombers, garatges, trens, vaixells, avions.

Jocs per iniciar l'educació musical:

Triangles, xilofons, pianos, tambors, campanetes i, sobretot, discos de cançons o de música (els nens més

petits es tranquil·litzen i escolten amb gust durant uns quans minuts)

Observacions generals

No convé oblidar que el nen necessita trobar en el joc certes compensacions afectives d'una gran importància quan els intercanvis amb els educadors no substitueixen del tot els contactes del medi familiar.

Per desgràcia, a les col·lectivitats infantils s'insisteix massa en els jocs didàctics, que són excel·lents en certs casos, però no sempre deixen un marge suficient per tal que el nen exerciti la seva fantasia. Una vegada el nen ha après a enfil·lar anelles, respectant el tamany i els colors, no pot fer res més amb aquest material.

D'altra banda, els jocs didàctics a vegades són massa complicats, alguns es basen en uns criteris de classificació excessivament complexos per a l'edat dels nens acollits a la Llar d'infants.

Els exercicis de discriminació sensorial són ocupacions tranquil·les, però si duren massa temps el nen s'avorreix i no hi troba cap novetat.

Evidentment, és important mantenir tranquils els nens molt petits, sempre que no se'ls inhibeixi massa a una edat en què necessiten exercitar força la seva capacitat de moviment i en què les reaccions d'excitació poden ser després molt violentes. Ens semblen millors els jocs d'invenció (nines, vaixells, trens, granges) que els jocs didàctics. **És una ocupació millor per a un nen bressolar, alimentar i vestir la seva nina** o el seu ós que enfil·lar anelles a un bastó; efectivament, sabem que l'actuació amb la nina referma la noció, encara

fràgil, de l'esquema corporal, tal com assenyalen Wallon i Lurçat (1962).

El joc amb la nina permet al nen interioritzar i projectar els fets de la seva vida quotidiana; mitjançant aquest joc reproduceix el ritme de la jornada i la successió de les diferents activitats (el son, els menjars, les funcions d'excreció i neteja...).

La nina actua com a catalitzador de determinades emocions, com són les gelosies o el ressentiment, i és el primer element vers el qual el nen expressa els seus sentiments de tendresa, adoptant unes actituds cada vegada més matisades i complexes.

A més, i per acabar, tota una sèrie de relacions socials expressades pel llenguatge són reapreses i reformulades en la relació amb la nina: les transferències directes amb ella expressen la relació amb els pares i el medi; les transferències indirectes en situacions imaginàries en què el nen més gran elimina la seva inquietud atribuint-se poders superiors damunt els éssers i les coses... (L. Lurçat, *La nina i els seus dominis*)

Mitjançant l'estudi de la capacitat imitativa dels nens dels 7 als 15 mesos és possible inventar mitjans per estimular les seves respostes verbals i mimètiques. Generalment, els nens parlen molt poc a les Llars d'infants; aprofitar les ocasions en què l'atenció del nen està dirigida vers un nou objecte... tot allò que li agrada o provoca una reacció pot ser pretext d'estimulació verbal.

De la mateixa manera, el coneixement de les etapes del desenvolupament motor permet organitzar jocs de moviment adequats a l'edat i capacitat de cada nen.

Joc i organització de la sala

Un nen pot divertir-se amb elements molt senzills; a vegades en té prou amb veure la seva imatge en un mirall.

Es per això que l'ambientació de l'espai que ocupa (sala, aula, espai exterior) té una gran importància.

Claror, llum natural, llum artificial adient.

Colors que no arribin a atabalar-lo: podem anar canviant la decoració, jugant amb gammes o contrastos, adaptar-nos a l'època de l'any seguint els seus *colors*, o potenciant per breus períodes un color determinat. Procurar que els dibuixos, pintures, fotografies... siguin comprensibles per al nen.

I, encara que sembli una contradicció, penjar alguna reproducció de caire abstracte, on el joc compositiu de colors i formes sigui agradable: podem acostar el nen de ben petit cap a l'Art i en aquest sentit, l'art abstracte té connotacions formals que no necessàriament destorben el nen, sinó al contrari. En tot cas, una bona reproducció d'una obra artística, sigui quina sigui la tendència, té el mateix dret a figurar en aquest espai que qualsevol altre forma decorativa, només cal tenir un cert interès per fullejar catàlegs o llibres d'art i fer-ne una fotocòpia en color.

Formes grans en volum, que trenquin i reordenin un espai situat entre les parets: formes que penguin del sostre, que vagin de banda a banda, fetes amb materials senzills i sense massa detall.

Petits espais buits per facilitar un marge de llibertat i iniciativa al nen.

L'organització de l'espai té un gran valor educatiu. El nen ha de saber on es guarda el material: s'ha d'habituar a col·locar la nina al seu bressol o cotxet i

la pilota a la seva xarxa (convenen més els calaixos o petits armaris, més que les caixes de joguines on tot s'amuntega). En aquest sentit, en una sala ben ordenada, el nen aprendrà millor a orientar-se i a col·locar les coses al seu lloc, a utilitzar els materials, i a ser ell mateix ordenat. Convé, per descomptat, que aquesta noció de l'ordre no esdevingui ritualista, hem de ser també molt flexibles.

El joc i la funció simbòlica

L'activitat simbòlica troba la seva millor expressió en els jocs ficticis que es donen bàsicament a partir dels dos anys. El nen pot simular que dorm, o que menja, o que plora.

Després pot aplicar-ho als objectes: és la nina la que dorm, o que plora. Uns mesos després, qualsevol objecte pot simbolitzar qualsevol altra cosa: una cadira pot representar un cotxe, un tren, etc. Aquesta primera diferenciació entre la realitat i la seva representació simbòlica és el punt de partida d'una extraordinària evolució de la imaginació.

El joc i el llenguatge

La comprensió del llenguatge precedeix les possibilitats d'elocució o d'expressió del nen. Un exemple d'aprenentatge verbal: Presentar al nen una joguina i anomenar-la; després, col·locar-la al seu lloc i preguntar-li: *on és, la nina?*

Als 7-8 mesos el nen pot reaccionar i buscar-la amb els ulls i girant el cap.

Als 9-10 mesos estendrà els braços vers l'objecte, voldrà agafar-lo, però si està a una certa distància ho deixarà córrer de seguida.

El joc es pot complicar col·locant l'objecte, ara a un costat, ara a l'altre. També, representant amb l'objecte

accions que agraden al nen, tot associant-hi paraules que expressen les situacions (fer menjar la nina, fer que begui, asseure-la a l'orinal, posar-la a dormir...). Així el nen aprèn aviat a imitar els gestos tot escoltant les paraules.

Parlar clarament, dolçament i simplement, accentuant bé la paraula que es vulgui remarcar... Estimular-lo verbalment...

Aprofitar qualsevol ocasió per associar el nom a la imatge que el sorprèn: *¿on és el cotxe? ¿has vist l'ocell?* ; practicar (nens de 8 a 12 mesos) amb aquest tipus d'exercicis d'una forma sistemàtica durant uns 10-15 minuts.

El joc i la sociabilitat

Cap al final del primer mes, el nen ja pot començar a fixar la seva mirada sobre alguns objectes en moviment, i això el calma.

Molt aviat la seva mirada es fixarà directament sobre la cara de la persona que se li apropa.

Abans dels 6 mesos el comportament dels nens està lligat a les formes primitives d'exploració del seu propi cos: interès per les seves mans, cames i genolls; agafar el peu, fregar-se els ulls i el nas, estirar-se l'orella, palpar-se el ventre, tocar o agafar el sexe, estirar-se els cabells...

De 6 a 15 mesos:

A partir dels 6 mesos es tindrà en compte l'interès del nen pels contactes amb els altres nens, les seves relacions més complexes amb els adults i, a través d'aquestes noves relacions, l'enriquiment de la percepció de les relacions entre els objectes i les situacions.

Buscar contacte amb els altres és una forma de conducta molt primitiva del nen.

Quan estan junts sobre una estora o dins d'un parc, els nens de 6 o 8 mesos es busquen, s'acosten els uns als altres, però com si no se n'adonessin.

Els nens de 7-8 mesos comencen a observar-se, a somriure's, imitar-se i donar-se els objectes, i a maniobrar per acostar-se.

Als 9 mesos explora activament el seu cos, reconeix bé la seva imatge en el mirall, va adquirint de mica en mica una certa unificació en la percepció del seu esquema corporal.

Simultàniament, pren millor consciència de la presència de l'altre, es lliga més a la seva mare (suporta més malament la seva absència), es fa estrany davant de cares desconegudes. En aquesta etapa, li costa més adaptar-se a nous ambients.

En aquesta edat, també, és capaç d'imitar mímiques, certs gests (dir que *no* amb el cap...). Passa del paper d'espectador al paper de protagonista en trobar-se en grup, buscant activament ser el centre de l'espectacle.

Aquestes primeres imitacions comencen a tenir significacions socials complexes: el nen ofereix i refusa el seu afecte, fa *gracietes* i juga amb la sensació o l'efecte que produeixen.

S'ha observat que als 8-9 mesos l'interès dels nens pels altres s'intensifica, comença el joc a duo que es reflecteix en manifestacions d'afectivitat i d'agressivitat. Segons M. Kling, si els nens a aquesta edat no tenen contactes socials (adults i altres nens), perden finalment tot l'interès per tot allò que els envolta i per l'exploració dels objectes.

En aquesta etapa és quan els objectes són utilitzats de maneres més diferents, i el nen els busca quan se'ls hi amaga.

El camp d'exploració s'eixampla, es poden desplaçar anant a buscar ells mateixos als altres, les relacions amb l'altre es matisen i multipliquen.

De 15 a 36 mesos:

Certs autors consideren que pot orientar-se la sensibilitat dels nens de 13 a 15 mesos de cara als altres, per enriquir les seves qualitats socials. D'altres, com Makarenko, matisen que als nens se'ls ha de desenvolupar el sentit d'orientació, inculcar-los l'hàbit de percebre tot el que passa al seu voltant, de reconèixer i determinar les relacions amb noves persones. Sandler distingeix entre formes negatives (ofensives i defensives) de formes positives d'apropament entre els nens, des de la manipulació en comú dels objectes fins a l'apreciació del comportament d'un nen per un altre nen.

Pensem en moltes de les causes que provoquen conflictes en els grups de nens petits:

- 1) Els més freqüents són els conflictes que sorgeixen a causa d'un objecte: un nen vol obtenir un objecte que està a les mans d'un altre nen, i com més s'hi diverteix l'altre, més excita el primer a aconseguir-lo.
- 2) Quan un nen plora, excita els que té al seu entorn. Moltes vegades provoca un concert de llàgrimes i el comportament de tots plegats és més agressiu.
- 3) Algunes vegades també es manifesten gestos agressius sense motiu aparent. Pot donar-se el cas que un nen cregui que l'altre es fica en el *seu territori*.

Podem prevenir aquestes formes negatives de conducta procurant que cada nen tingui una o diverses joguines, així, les del veí no li cridaran tant l'atenció. Si només vol el que tenen els altres, es procurarà distreure la seva atenció proposant-li una altra activitat.

Molts plors es poden evitar amb una mica d'atenció individual, utilitzant tècniques per distreure i satisfer la necessitat d'intercanvis socials: reduint al mínim els temps en què s'avorreixen i procurant tenir sempre un contacte verbal amb ells, a més de suscitar en ells gestos de carícies, de consol i d'ajuda als altres: *En Pere s'ha fet mal, fes-li un petó...*

Quan entra un nen al grup per primera vegada, és un bon moment per tornar a despertar les relacions positives: així, demanar a un dels nens més grans que li deixi la joguina, que l'acompanyi al lloc on hi ha més joguines, al lavabo... Cal procurar que el nen faci una bona adaptació dins la col·lectivitat, una integració positiva dins un sistema d'intercanvis socials.

S'ha de procurar que el nen participi com més aviat millor de les tasques de menjar, vestir-se, ordenació de joguines... Per exemple:

- Omplir i tancar les capsas abans d'agafar una altra joguina
- Buscar un objecte amagat en diferents llocs
- Esperar que li portin una joguina mitjançant un intermediari

En el sentit d'iniciar al nen en el respecte i consideració envers els altres, podem acostumar-lo a determinades actituds:

- Que no destrueixi les construccions que ha fet l'altre
- Que no arrenqui les joguines de les mans de l'altre
- Que faci el que se li diu, per fer un favor, i no per obediència rígida i sense escalf

Hem de procurar no dramatitzar davant de certes conductes negatives, que moltes vegades formen part d'una etapa natural de l'evolució.

És difícil, moltes vegades, donar una explicació davant del comportament d'oposició del nen (mutisme, inhibició, agressivitat). Generalment l'agressivitat del nen dins d'un grup correspon a una ruptura brusca dels seus costums. Es poden observar perturbacions del comportament, provocades pel canvi de medi, amb estils diferents d'inadaptació del nen: alguns es mostren excitats i agressius, d'altres inhibits i portant la contrària.

També és dolent per al nen interrompre-li bruscament les activitats. Tot canvi ha de ser fet dolçament i gradualment, preparant el nen per allò que li espera. Si es fa amb brusquedat, segurament només aconseguirem que la resposta del nen sigui de refús, que plori o que protesti.

Tota adaptació del nen a una cosa nova serà més fàcil si la postura de l'adult és serena i constant i l'encamina a una conducta social positiva.

Ens hem de vigilar l'entonació de veu i les mirades; i tenir una visió optimista de l'evolució del nen. Amb les primeres situacions d'obediència, el nen aprèn a situar-se, a col·locar-se des d'un altre punt de vista que no és el seu.

L'educació de la sociabilitat pot donar-se en bona part a través del joc a la Llar d'Infants, procurant donar als nens una possibilitat d'obertura, seguretat i confiança. A través del joc fonamentem i construïm el primer esglaió dels hàbits socials del nen.

(la major part d'aquest apartat s'ha extret de:

LEZINE, I., *Psychopédagogie du premier age*, PUF, Paris, 1964.)

(edició espanyola: *La primera infancia*, Gedisa, Barcelona, 1979.)

6. PAUTES RELACIONADES AMB EL DISSENY D'ACTIVITATS I METODOLOGIA BÀSICA DE TREBALL

Tenir presents els objectius de Fets i Conceptes:

- Adquirir una educació estètica mitjançant els sentits.
- Expressar-se, comunicar i construir amb els recursos plàstics.
- Començar a conèixer els elements del llenguatge visual.
- Tenir en compte el nivell.
- Referir-se a l'objectiu específic de cada nivell.
- Marc educatiu estimulacions sensorials com a constant.
- Observació motivada i lliure.
- Investigacions experiencials.
- Ambient ecològic.
- Importància de les actituds.

Algunes observacions respecte a l'**observació**, que ha de ser:

- espontània, que es refereix a tot el que l'envolta, a la seva vida quotidiana;
- sistemàtica: amb diversos mitjans, recursos, materials (joc heurístic, racons, tallers...).

En aquest sentit, hem de conèixer el nivell de desenvolupament real del nen, l'inicial, i el present i actuar en conseqüència. Hi ha les teories constructivistes (Piaget) que recomanen deixar sol el nen; que es vagi adaptant, entre assimilacions i acomodacions (recordeu activitat perceptiva període sensomotor), i que es procuri mantenir un equilibri entre aquelles assimilacions i acomodacions.

Les teories ambientalistes (Vigotski) recomanen una intervenció de l'educador, perquè amb la recerca de propostes adequades alteri el nivell de desenvolupament actual del nen a favor del seu nivell potencial.

Crec que podem moure'ns entre aquestes dues actituds, l'una no invalida l'altra.

I respecte a afavorir l'**experimentació**:

a) Dins del marc d'una necessitat natural del nen, accions i activitats acotant intencionadament situacions i terrenys determinats. Es tracta de fomentar en el nen les seves pròpies habilitats i les estratègies que li calgui posar en acció en situacions diferents. Això suposa un bon plantejament per part del mestre de:

- materials
- situacions a resoldre
- situacions de moviment, situacions de canvi...

amb una clara intenció de **divergència de resultats**. En aquesta línia, per part del mestre és imprescindible la planificació del treball o l'experiència a realitzar, encara que esdevingui en una situació suposadament natural al nen.

Observar com realitza. Observar els resultats. Treure'n conclusions.

b) Activitats per **associar** la percepció, la noció, l'expressió, encaminades a formar un concepte.

- Mesurar espais diferents.
- Ordenar seqüències de temps i espai.
- Ordenar textures visuals i tàctils.
- Classificacions, col·leccions...

Elegir les accions i activitats segons l'objectiu i el tema. Tenir en compte els graus de dificultat segons la complexitat del tema, els objectius i les destresses.

LLAR D'INFANTS

Organització de l'aula:

-Les taules i cadires es poden agrupar i canviar d'ordre en un moment donat, per alguna activitat o joc. Després retornar a l'ordenació habitual.

-Parets i sostre que permetin penjar-hi murals, imatges, formes.

Racons:

-**Creació musical:** campanes, triangles, pandereta; fitxes plastificades, una imatge que recordi la cançó...

-**Observació:** peixera, gàbia amb ocells, panera de fruita, planta...

-**Estora de joc.**

-**Pintura:** cavallets posats sobre un prestatge o una taula gran. A sota, materials i estris, dacs, gomets...

-**Per retallar i enganxar:** catàlegs, revistes, diaris, papers. Tisores, goma. Fer paquets...

-**Biblioteca:** que es vegin bé els llibres.

-**Jocs didàctics:** encaixos, passar boles, passar anelles, puzzle...

-**Disfresses:** sabates, vestits, barrets... (dins d'una caixa) i **mirall**.

-**Nines:** litet, cotxet...

-**Cuineta:** estris i material corresponent.

-**Taller de fuster:** banc de fuster, martell de fusta, claus de fusta...

-**Modelat:**

argila líquida: es pot fer ajuntant taules, galleda per a fang líquid;

argila sòlida: capsas amb diversos objectes petits de plàstic, canyetes, pedretes, cargols, per jugar amb l'argila.

- Bloc d'argila i fil de niló o corda per tallar petits trossets. Bases de fullola 20 x 20 cm Maquineta de trinxar carn.

Racó de fer funcionar: electrodomèstics inservibles, màquina fotogràfica...

PARVULARI:

L'organització de l'aula pot continuar amb el sistema dels **racons** introduint-ne de nous, variant el temps i els temes segons la programació.

Una altra possibilitat és l'organització de **tallers** que reuneixen periòdicament grups de nens de 4 i 5 anys (més avançat el curs poden integrar-s'hi els nens més petits, quan tindran 3 anys i mig) per a l'aprenentatge d'algunes tècniques determinades o d'alguns processos d'investigació. El fet d'agrupar nens de diferents nivells evolutius afavoreix uns resultats comuns, a part de l'ocasió sociabilitzadora del taller. Grups petits, rotatoris. Durada, 1 hora setmanal i posades en comú regulars dels diferents resultats. Com que tots hi han passat, s'afavoreix una actitud valorativa en els nens.

Una altra possibilitat és treballar en **projectes**. Un plantejament d'aquest tipus requereix una coordinació determinada a tots els nivells (veure bibliografia).

Una prèvia organització per part del mestre en establir d'antuvi unes acotacions dels materials, dels suports, del lloc, del temps...

Les intervencions del mestre seran per motivar i proposar la recerca de noves descobertes. És a dir, afavorir aquests processos, no tant aportant unes

solucions als problemes, sinó reconduint per mitjà de l'observació i les posades en comú, als inicis d'*una anàlisi* amb el grup, posteriorment individual, per continuar descobertes divergents al mateix problema. El mestre sempre ha d'estar disposat a plantejar nous problemes i a afavorir i després estructurar l'*espontaneïtat*.

Quasi sempre en aquesta etapa Infantil, totes les activitats de plàstica van implícites i no solament globalitzades dins de les activitats de classe. És difícil diferenciar exercicis d'espai, de psicomotricitat, de plàstica... Cal afinar l'espai, el moviment i les diferents coordinacions motrius i sensomotrius, però entendrem per exercici plàstic aquell que transcendeix fora del jo amb una realització concreta.

En el cas de la representació tridimensional, moltes vegades les realitzacions queden en això, realitzacions; vull dir que no sempre després en queda un resultat físic, un objecte.

Hem d'acostumar-nos a valorar de la mateixa forma aquestes realitzacions *efímeres* tant com podem valorar els seus dibuixos, dels quals sí que en queden sempre constàncies físiques.

Ambientació de l'aula

Críteris clars de l'educador per afavorir el procés evolutiu del nen amb una intervenció creadora, activa i curiosa. Renovar i renovar-se contínuament pel que fa a la preparació dels materials per als diferents temes o centres d'interès que es van treballant. Fer participar els nens en la construcció dels diferents objectes d'ambientació de l'aula, en la distribució de l'espai.

L'aula no són només les quatre parets: des del sostre fins al terra i entre les parets, al passadís... hi ha molt d'espai *viu* i el primer que ha de fer l'educador és veure'l. Després, treballar-hi amb els recursos bidimensionals i tridimensionals, amb totes les possibilitats de llum, colors i textures.

7. MATERIALS, ELEMENTS I ESTRIS

Respecte als **materials, elements, i estris** (tant a la Llar d'Infants com al Parvulari) aquí en proposem una llista:

Materials:

- Papers: Manila (pintar i dibuixar). Estrassa (pintura dactilar). Kraft i d'embalatge (murals). Paper pintat pels nens (collage). Diari (pintar, arrugar, esquinçar, tallar, enganxar). Empaperar (pintar, absorbeix la humitat). Revistes i catàlegs (collage). Pinotxocrespó (cal no abusar-ne, hi han altres materials; disfresses). Seda (vàries aplicacions, tenir en compte que és dur per estripar). Cel.lofana (transparències). Cartolina blanca, de colors (rígida). Foli (manipulacions diverses, s'arrissa). Xarol. Bosses de la compra (pintar, tallades i obertes; màscares). Paperines grans.
- Paper adicional: plats de paper, tovallons, kleenex, adhesiu, de vidre, fluorescent, pergami, de regal, de carbó, d'embolicar, paper sobrant i residual d'empreses, retalls d'impremta, revistes i catàlegs, confetti, serpentines, etc.
- Paper texturat: aspre, suau, corrugat, absorbent, setinat, gruixut, prim...

Altres elements:

Sorra, aigua, sal, terra, argila, plastilina, farina, sabó, neu, cola d'aigua, cartró de capsos, tubs de cartró, tubs de plàstic, porex, fustes, canyes, suro, filferro tou, fil de telèfon, tel.les reixades, roba, fils, cintes de colors, botons, llanes, cordills, fregall, estora, moqueta, guix, guixos, herba, fulles seques, tronquets d'arbre, pedretes, cadenes, cascavells, capçetes, esponja, pèls, pell, serpentines, grans (blat, arròs, sense abusar...), terra de gat, palles de beure, trossos de materials varis, palanganes, pots, pilotes inflables,

pots de detergent, capses metàl·liques, oueres, plats de plàstic, de cartró...

Barres:

Grafit i barres de colors:

- Llapis de color: permeten delimitar contorns i fer moviments en àrees petites (destreses visuals i motores).
- Guixos: delimiten i omplen espais amb facilitat.
- Retoladors: s'apliquen sobre qualsevol superfície, tela, paper, plàstic. Són intensos, lluminosos i de traç gruixut.
- Ceres: s'apliquen sobre qualsevol paper o cartolina. No és tòxic i es neteja o borra amb aigua i sabó. Els colors foscs són els que més cobreixen.

Pintures:

Pintura de maquillatge, pintura digital, pintura a l'aigua. El temple es pot comprar líquid o en pols. Es barreja 1/3 d'aigua per 2/3 de pigment i es deixa reposar fins que l'aigua amara el temple. Per utilitzar-se, s'ha de remenar i la consistència ha d'ésser cremosa. Si es vol donar més consistència a mig litre de temple s'hi barrejen additius:

- grumosa: una cullerada de farina sense remenar massa.
- sorrosa: mitja cullerada de sorra.
- oliosa: una culleradeta de glicerina.
- viscosa: dues cullerades de sabó líquid espès.
- enganxosa: dues cullerades d'almívar.
- aspre: una cullerada de pols de marbre.
- brillant o granulosa; mitja tassa de sucre.

Un altre additiu és l'engrut (pastetes). Classes d'engrut:

- d'empastar: es troba al comerç. No té que estar esquerdat.

- de blat: es pot comprar en pols i barrejar-se amb aigua quan es necessiti.

- de farina: 1/2 tassa de farina amb 2/3 de tassa d'aigua. Es barreja fins que tingui una consistència cremosa. S'hi afegeix mitja cullerada de resina en pols.

- de midó: Una tassa de midó, una d'aigua i una de sabó en pols.

L'engrut ha d'ésser humit, suau i lliscós. S'hi poden afegir colorants sol·lubles a l'aigua com anilines o pigments en pols. Al posar l'engrut sobre el paper s'enrotlla; per evitar-ho es posa pega darrera del paper. Hi ha engruts líquids per treballs en paper que ho eviten.

Altres recursos:

Pastes:

- Pasta de sal: 2 gots de sal, 1 1/2 farina, 1/2 aigua.
- Farina i aigua, terra i aigua, sorra i aigua, serradures i aigua.
- Galetes i llet.
- Paper maché, paper de diari remullat amb aigua i cola d'empaperar.
- Pasta d'engrues de pa: 2 llesques de pa *bimbo*, 1 cullerada de cola blanca i vaselina.

Masses: el mateix, però més dens i espès.

Coles:

- Cola blanca (vinil plàstic). Quan està seca deixa una pel·lícula transparent. Es pot usar directa o diluïda (per fixar color; sobre paper de seda, el tiva).

- Cola vegetal: Substitut de l'engrut. Té les propietats de la pega però pot estendre's amb els dits. Degut al seu gruix, és molt adequada en les experiències tàctils.

- Midó líquid: bona cola per a paper, tela o fil. S'aplica amb pinzell.

- Cola de maizena: bona cola per paper suau i dur.
- Cola d'empaperar: per a diversos (màscares, collage).

Cintes:

- D'enmascarar. La millor per a qualsevol ús, té colors brillants.
- Cel.lofana. Transparent.
- Mística. Engomada de tela i plàstic, té colors atractius.

Estris:

- Pinzells gruixuts, esponges, rodets. Els rodets poden cobrir-se amb malla, xarxa, arpillera o crespó. En un mateix rodet poden posar-se tires de material diferent. Altres substituïts del pinzell són escombretes de palla, branques, plomes, bastonets, plomalls, etc. En aquest cas el color s'ha de posar en uns plats perquè el plomall no s'amari massa.
- Tisores, ganivet de serreta, grapadora, agulles saqueres, martell de fusta, filaberquí....

Afavorir la descoberta de les diferents textures, tant visuals com tàctils, que tenen els materials i els objectes:

suau, aspre, llis, rugós, tou, dur, lliscós, llefiscós, brillant, mat, raspós, continu, discontinu...

Moltes de les activitats permeten aprofitar la textura i el color propis i els hem de valorar, deixant-los com són. Sempre el pintat dels elements s'ha de fer després d'aquestes valoracions i, és clar, no queda en cap manera exclòs en absolut, sinó com una activitat més...

ARNHEIM, R., *Ensayos para rescatar el arte*. Cátedra, Madrid, 1992.

ARNHEIM, R., *Nuevos ensayos sobre psicología del arte*. Alianza, Madrid, 1989.

ARNHEIM, R., *Arte y percepción visual*. Alianza. Madrid, 1a.ed. 1979, reimpr. 1992.

LOWENFELD, W.,
i LAMBERT BRITAIN, W., *Desarrollo de la capacidad creadora*. Kapeslusz, Barcelona, 1986.

PIAGET, J., *La formación del símbolo en el niño*. F.C.E., México, 1961.

SANZ, P., i altres, *La educación infantil de 0 a 6 años*. Paidós, Barcelona, 1990.

VIGOTSKI, L.S., *Pensamiento y lenguaje*. La Pléyade, Buenos Aires, 1985.

VIGOTSKI, L. S., *La imaginación y el arte en la infancia*. Akal, Madrid, 1982.

VILARRASSA, A., COLOMBO, F., *Exercicis d'exploració i representació de l'espai*. Graó, Barcelona 1987.

WIDLOCHER, D., *Los dibujos de los niños*. Herder, Barcelona, 1975.

varis autors, *Psicopedagogia del nen de 0 a 36 mesos*. Rosa Sensat, Barcelona, 1974 (quadern)

GENERALITAT DE CATALUNYA, Departament d'Ensenyament, *Currículum Educació Infantil*.

Barcelona, 1992 (1a.reimp. 1993)

Bibliografia general :

BELJON, J.J., *Gramática del Arte*. Celeste ed., Madrid, 1993.

CABANELLAS, M.I., *Formación de la Imagen Plástica del Niño*. Diputación Foral de Navarra, Pamplona, 1980.

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia consultada:

ALFIERI, F., i altres, *A escola amb el cos. Moviment de Cooperació Educativa*. Graó editorial, Barcelona, 1986.

- CALMY, Gisèle, *La educación del gesto gráfico*. Fontanella, Barcelona, 1977
- Catàlec *Tallers didàctics a l'Ivam*.(1988) Valencia: Ivam.
- Col.lecció dirigit per MUNARI, B. *Disegnare, colorare, costruire*. N°s. 1 al 10. Bologna:Zanichelli
- Col.lecció *L'art en jeu. Magritte, Léger, Arp, Picasso, Delaunay,...*Paris:Centre Georges Pompidou
- COLOMER,J., *Festa i Escola. Recursos per a les Festes Populars*. Graó, Barcelona, 1987.
- CUIXART, M., i altres, *40 NINOTS. Marionetes, capsgrossos, gegants i elements festius*. Graó, Barcelona, 1988.
- FONT i SUÑÉ, A., *33 Tècniques. Recursos Audio-visuals*. Graó, Barcelona, 1985.
- GARCIA BERMEJO, S., *El color en el arte infantil* Ciencias de la Educación Preescolar y Especial, Madrid,1972.
- FIGUERAS, Mercé (2000).*Traç tocats : experiències plàstiques amb l'art*. Barcelona : Traç
- Gillig-Amoros,L., Hebert, E., Schneider, M. (1998) *.Autour de l'objet. Pratique des Arts plastiques autour de l'objet. École maternelle. École élémentaire*. Alsace: Ed. CRDP d'Alsace 7 (07) AUT
- KELLOGG, Rhoda, *Análisis de la expresión plástica en el Preescolar*. Cincel, Madrid, 1979.
- LEZINE, I., *La primera infancia*. Gedisa, Barcelona, 1979.
- LUQUET, G., *El dibujo infantil*. Ed. Médica y Técnica, 1981.
- LOWENFELD,W.,
- i LAMBERT BRITAIN,W., *Desarrollo de la capacidad creadora*. Kapeslusz. Barcelona, 1986.
- Malaguzzi, Loris 1920-1994 (2001) *La Educación infantil en Reggio Emilia Loris Malaguzzi*
traducción de Alfredo Hoyuelos. Barcelona: Octaedro Rosa Sensat 46 p2 E/2(45)
- Parsons, Michael J. (2002 cop.) *Cómo entendemos el arte : una perspectiva cognitivo-evolutiva de la experiencia estética* . Barcelona : Paidós Ibérica
46 p2 7.01 PAR
- PUJOL, M., i ROCA, N., *Treballar per projectes a Parvulari*. Eumo, Vic, 1991.
- SANZ, P., i altres, *La educación infantil de 0 a 6 años*. Paidós, Barcelona, 1990.
- TONUCCI, F., *A los tres años se investiga*. Hogar del Libro, Barcelona, 1986.
- TONUCCI, F., *L'infant i nosaltres. Apunts sobre l'educació familiar i escolar*. Eumo, Vic, 1989.
- TORRES, Montserrat; JUANOLA, Roser(1998). *Dibuixar: mirar i pensar*. Barcelona: Rosa Sensat.
- TORRES, Montserrat; JUANOLA, Roser (1998). *Una manera d'ensenyar arts plàstiques a l'escola. 140 exercicis per a educació infantil i primària*. Barcelona: Rosa Sensat.
- Video:
- Mensajes entre líneas, Isabel Cabanellas
- Momentos , Isabel Cabanellas
- Optimizing intelligences [Enregistrament vídeo] : thinking, emotion & creativity Peter Salovey, Howard Gardner, Daniel Goleman, Mihaly Csikszentmihalyi /Robert M. Hanson Port Chester (N.Y.) : National Professional Resources, cop.1998

(Nota: per les fonts documentals actualitzades, recordar la bibliografia específica donada a classe)